

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav románských studií

Bakalářská práce

**Autobiografie Jerónima de Pasamonte na
pozadí soudobé literatury**

(Jerónimo de Pasamonte's Autobiography in Its Literary Context)

Jaroslava Kutová

vedoucí práce: Dr. Juan Sánchez

Praha 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využití prameny a literaturu.

Obsah

ÚVOD	1
1. AUTOBIOGRAFIE	4
1.1. Specifika žánru	4
1.2. Autobiografie v XVI. a XVII. století	6
2. AUTOBIOGRAFIE JERÓNIMA DE PASAMONTE	10
2.1. Rekonstrukce života autora prostřednictvím jeho díla	10
2.2. Struktura díla	14
2.3. Formální stránka	16
2.4. Jazyk a styl	18
2.5. Účel a pravdivost	18
2.6. Motivy: víra, smrt a čest	20
3. PIKARESKNÍ RYSY PASAMONTOVY AUTOBIOGRAFIE	25
4. TÉMA ZAJATECTVÍ	31
4.1. Téma zajatectví v XVI. a VII. století	31
4.2. Jerónimo de Pasamonte v tureckém zajetí	35
5. CERVANTESOVA OTÁZKA	40
5.1. Zesměšnění Jerónima de Pasamonte v prvním díle <i>Quijota</i>	41
5.2. Apokryfní <i>Quijote</i> jako pomsta Cervantesovi	46
5.3. Jerónimo de pasamonte jako autor apokryfního <i>Quijota</i>	49
5.4. Zastánci a odpůrci Pasamontova autorství	54
ZÁVĚR	57
Resumen, Résumé, Summary.....	59
Bibliografie	64
Seznam příloh	68

PŘÍLOHY

ÚVOD

Jak vyplývá z názvu „Autobiografie Jerónima de Pasamonte na pozadí soudobé literatury“, tato práce se zabývá životopisem vojáka Jerónima de Pasamonte ze XVII. století. Mým původním záměrem bylo psát o pikareskním románu, náhodou jsem však narazila právě na zmiňovaný text Pasamontovy autobiografie, který upoutal mou pozornost hned ze dvou důvodů. Zaprvé mne zaujal žánr vojenské autobiografie, který není při výuce španělské literatury téměř zmiňován a o kterém jsem při povrchní rešerši byla schopna najít jen minimum informací. Zadruhé jsem při přečtení úvodních doprovodných textů shledala, že se jedná o útvar pikaresknímu románu dosti podobný. Z těchto důvodů jsem si za téma své bakalářské práce zvolila právě výše zmiňované.

Vojenské autobiografie jsou v přehledech španělské literatury opomíjeny, alespoň v českých zdrojích, přestože se jedná o jeden z charakteristických žánrů Zlatého věku. Argumentem takového přístupu je jejich nízká literární kvalita. Těžiště těchto děl vskutku není v mistrném ovládnutí jazyka, ale tkví především v informační hodnotě obsahu. Stejně jako pikareskní romány i vojenské autobiografie patří k původním španělským žánrům a vypovídají především o realitě a myšlení soudobé španělské společnosti.

Předmětem zkoumání této práce je právě jedna z vojenských autobiografií XVII. století s názvem *Život a strasti Jerónima de Pasamonte*. Tato málo známá autobiografie má řadu výjimečných znaků, které ji od ostatních děl tohoto žánru odlišují. Pasamonte má například na rozdíl od ostatních vojáků-autorů za sebou bolestivou zkušenost dlouholetého zajatectví, které na něm zanechalo celoživotní následky. Jerónimo de Pasamonte však nad ostatními vyčnívá především proto, že je považován za osobu skrývající se pod pseudonymem Alonso Fernández de Avellaneda, jež vydala falešné pokračování *Quijota*.

Práce je tematicky rozdělená do pěti kapitol. První kapitola nazvaná „Autobiografie“ nejprve žánrově zařadí tuto literární formu a zmíní její specifika, jako například problém subjektivity, důvěryhodnosti či literární reality. Dále se pak bude stručně věnovat autobiografiím XVI. a XVII. století, nikoliv celkové literární scéně doby, jelikož zde není prostor na tak široce pojatou analýzu. Zahrnuty do této kapitoly jsou však kromě vojenských autobiografií i autobiografie náboženské a pikareskní romány.

Druhá část, „Autobiografie Jerónima de Pasamonte“, podrobně rozebírá samotné dílo *Života a strasti Jerónima de Pasamonte* a jeho autora. Na úvod je na několika stranách uveden obsah životopisu. Je tak činěno z toho důvodu, že se jedná o dílo v České republice těžko dostupné a jelikož jeho obsah je pro pochopení následujících kapitol klíčový. Práce se dále zabývá strukturou, formální stránkou, jazykem a stylem díla. Každé z těchto témat je pro větší přehlednost rozebíráno v samostatných podkapitolách, stejně jako dvě zbývající témata – účel a pravdivost Pasamontovy autobiografie a hlavní motivy díla.

Název třetí kapitoly je vypovídající sám o sobě: „Pikareskní rysy Pasamontovy autobiografie“. Vojenské autobiografie jsou vzhledem k době svého stvoření a ke svým formálním charakteristikám často přirovnávány k pikareskním románům a jejich protagonisté k píkarům. Zde ověříme, nakolik toto tvrzení platí o Pasamontově díle. Budeme se věnovat hledání společných rysů pikareskního románu a *Života* a pokusíme se nalézt styčné body, popřípadě rozdíly mezi těmito dvěma žánry.

„Téma zajatectví“ hrálo v Pasamontově životě důležitou roli, zabírá proto samostatnou, čtvrtou kapitolu. Kromě analýzy tématu v samotném *Životě* se však zabýváme také celkovým zpracováním této problematiky ve Španělsku ve Zlatém věku. Jedná se o čistě španělské téma, které navazuje na tradici maurské tematiky. Ta se v různé podobě ve Španělsku rozvíjela od dob arabské invaze v VIII. století. V této kapitole stručně zmíníme, kdo zajatecké téma proslavil, jakými způsoby se o něm psalo a kam se v zajatecké literatuře zařazuje Pasamontovo dílo.

Poslední kapitola je věnována Pasamontovu vztahu s velikánem Zlatého věku, Miguelem de Cervantes. Primární otázka, na níž se tato kapitola snaží najít odpověď, zní: je Pasamonte autorem apokryfního *Quijota*? Během pátrání po odpovědi se dostaneme i k jiným, dílčím tématům, jako například: podobný osud Pasamonta a Cervantese či zesměšnění Pasamonta v Cervantesově díle.

Jako podklad pro tuto práci, vedle studia primárních pramenů, bylo použito, mimo jiné, dílo Martína Ríquera *Cervantes, Passamonte, Avellaneda*¹ i novější studie Alonsa Martína Jiméneze *Cervantes a Pasamonte (Cervantes y Pasamonte)*² a Juana Antonia Fraga Gracii *Apokryfní Quijote (El Quijote apócrifo y Pasamonte)*³. Většina odborné literatury, včetně výše zmíněných titulů, se Pasamontovým dílem zabývá jen z pohledu

¹ RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988.

² MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005.

³ FRAGO GRACIA, Juan Antonio: *El Quijote apócrifo y Pasamonte*. Gredos, D.L. Madrid 2005.

jeho možné příbuznosti s Avellanedovým *Quijotem* a nehledá v něm jiné aspekty a témata. Výjimku tvoří Margarita Levisi, která se problematikou vojenských autobiografií Zlatého věku, i tou Pasamontovou, dlouhodobě zabývá ze všech možných hledisek; jejím nejznámějším dílem jsou *Autobiografíe ve Zlatém věku. Jerónimo de Pasamonte, Alonso de Contreras, Miguel de Castro (Autobiografías del Siglo de Oro. Jerónimo de Pasamonte, Alonso de Contreras, Miguel de Castro)*⁴. Faktem však zůstává, že *Život a strasti Jerónima de Pasamonte* stále poskytuje mnoho neprobádaného prostoru pro analýzu. Témata nastíněná v této práci by totiž při podrobném zpracování vydala na samostatnou knihu.

Cílem této bakalářské práce je poskytnout náhled do *Života a strastí Jerónima de Pasamonte*, srovnat jej s vybranými žánry soudobé literatury, zdůraznit jeho specifické tematické a formální rysy a na základě těchto poznatků vyvodit, jaký je přínos tohoto díla pro literaturu a současného čtenáře.

⁴ LEVISI, Margarita: *Autobiografías del siglo de oro. Jerónimo de Pasamonte, Alonso de Contreras, Miguel de Castro*. Sociedad general Española de Librería, S. A. Madrid 1984.

1. Autobiografie

1.1. Specifika žánru

Autobiografie je podle Philippe Lejeune „retrospektivní prozaické vyprávění, napsané skutečnou osobou o své vlastní existenci, které se soustředí na její individuální život, a to především na rovinu osobnostní.“⁵ Existují i jiné definice tohoto žánru, my si však vystačíme s výše citovanou, která v roce 1974 položila základ pro moderní studium autobiografie. Výhrady k Lejeunově definici však mají například Margarita Levisi či Encarnación Juárez Almendros⁶, které považují za nešťastnou poslední součást souvětí, jež dává největší důraz na „vyprávění o rovině osobnostní“, tedy o vnitřní stránce postavy. Podle nich tím vyřazuje z této definice mnohé starší autobiografie, které z tradice doby pojednávaly jen o vnějších jevech. Jak jsem však naznačila, nám postačí původní definice Lejeunova, jelikož autobiografie Jerónima de Pasamonte se, jako v mnoha jiných ohledech, dobovému stereotypu vymyká a kromě vnějšího světa se věnuje i sám sobě a svým pocitům.

Pokud vynecháme onu spornou část o „osobnostní rovině“, Lejeune v podstatě říká především toto: osoba autora, vypravěče a protagonisty je totožná. Na této části se shodují všechny definice. Znamená to, že autobiografie jsou vyprávěny v první osobě a že protagonista je zosobněním autora, zachyceného v určitém věku a v určitých životních situacích. Jisté ovšem je, že autor nikdy není schopen zachytit sám sebe ve všech aspektech a s potřebným odstupem. Protagonistou autobiografie tedy není sám autor, ale jen jeho literární projekce, jeho alterego. Autor nevytváří svůj reálný obraz, ale takový, jaký si myslí, že je či že by měl být. Protagonista autobiografie je pouhá projekce autorova „já“, která se může více či méně blížit pravdě, nikdy však nebude totožná. Už proto, že realita sama o sobě je literárně nezachytitelná ve své úplnosti. Ovšem dalším argumentem oddalujícím autora autobiografie od jejího protagonisty, jak podotýká Margarita Levisi, je fakt, že vypravěč má stejnou funkci jako v jakékoli jiné próze. Tedy vypráví a organizuje příběh, ale především provádí selekci toho, co bude a nebude řečeno – něco logicky musí vynechat, a tím deformuje svůj reálný obraz, ať je

⁵ „Retrospective prose narrative written by a real person concerning his own existence, where the focus is his individual life, in particular the story of his personality.“

LEJEUNE, Philippe: *The Autobiographical Pact*. In: Lejeune Philippe: *On Autobiography*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1989 s. 4

⁶ LEVISI, Margarita. *Golden Age Autobiography: The Soldiers*. In SPADACCINI, Nicholas. *Autobiography in early modern Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. s. 97-118.
JUÁREZ ALMENDROS, Encarnación: *El cuerpo vestido y la construcción de la identidad en las narrativas autobiográficas del Siglo de Oro*. Publicación Woodbridge : Tamesis, 2006

jinak jakkoli věrohodný.⁷ Navíc jej nelze zachytit v konkrétním sociálním a historickém kontextu, v němž se právě nacházel.

Klíčovým jevem provázejícím tvorbu autobiografie je subjektivita. U mnohých autobiografií se nehledí tolik na literární hodnotu jako na historické či společensky závažné informace, které z nich plynou. Mají však vůbec vypovídající hodnotu? Odpovědi na tuto otázku se liší. Kupříkladu již zmiňovaný Philippe Lejeune ve svém *Autobiografickém paktu* (*The Autobiographical Pact*) obhájí, že autor každé autobiografie uzavírá se svými čtenáři nepsaný vzájemný „pakt“ o tom, že on bude psát pravdu a oni si popřípadě pravdivost jeho slov ověří. Ovšem stejně jako Lejeunova definice i tato teorie je aplikovatelná především na moderní autobiografie, jelikož spoléhat například na upřímnost vojáků z 16. století, již sepsáním svých životopisů sledovali všemožné cíle, by nebylo příliš moudré; čtenáři, ba ani odborníci si navíc pravdivost jejich slov ověřit nemohou. Zcela opačnou odpověď dávají Spadaccini a Talens.⁸ Ti naopak tvrdí, že stejně jako hlavní hrdina, ani události nemohou být podány reálně: „Já“, jež začíná vyprávění, je prázdný znak, který odkazuje zpátky na průběh vlastního vyprávění spíše než na nějakou další realitu.“⁹ Celkovou realitu pak považují za existentní pouze v rámci literatury, za konstrukt vytvořený vypravěčem, nic jiného. S odkazem na Barthes podotýkají: „Je to jen dobrodružství jazyka.“¹⁰

Oba názory jsou ve svých stanoviscích značně extrémní. Pravda leží, podle mého názoru, někde uprostřed. Realita v autobiografiích je do značné míry literární fikcí, pokud se však autor drží svých zkušeností a věrně je popíše, není důvod, aby si čtenář nemohl vytvořit obrázek o dané situaci. Situace pochopitelně nebude popsána objektivně, ovšem je otázka, zda něco jako objektivní realita je jakýmkoliv způsobem zachytitelná. Co je však autobiografie schopná zprostředkovat, je úhel pohledu autora na danou událost v určité době. Jistě to nebude pohled vyvážený a zcela přesný, nebude se jednat o popis události jako takové, ale o její subjektivní interpretaci, což má ovšem také vypovídací hodnotu.

⁷ LEVISI, Margarita: *Autobiografías del siglo de oro. Jerónimode Pasamonte, Alonso de Contreras, Miguel de Castro*. Sociedad general Española de Librería, S. A. Madrid 1984.

⁸ SPADACCINI, Nicholas ; TALENS, Jenaro. The Construction of the Self. Notes on Autobiography in Early Modern Spain.. In *Autobiography in early modern Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. s. 9-40.

⁹ „The „I“ that begins the narrative is an empty sign which refers back to its own discourse rather than to some other kind of reality.“

SPADACCINI, Nicholas ; TALENS, Jenaro. The Construction of the Self. Notes on Autobiography in Early Modern Spain.. In *Autobiography in early modern Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. s. 11

¹⁰ „It is only the adventure of language.“ Ibid.

1.2. Autobiografie v XVI. a XVII. století

Období literárního rozkvětu, XVI. a XVII. století, je běžně nazýváno termínem „Zlaté století“ (Siglo de Oro), ačkoliv vzhledem k tomu, že je v něm zahrnuta větší část století dvou, je příhodnějším termínem „Zlatý věk“ (Época de Oro). Tato doba začíná renesancí, jež do Španělska dorazila se zpožděním až na konci XV. století, která je vystřídána barokem. začátkem XVII. století. Juan Chabás Zlatý věk dělí na tři etapy:¹¹

1. Období humanistické a erasmistické, během něhož predominuje duch renesance.
2. Období národní a prebarokní, v němž se mísí vliv renesance a baroka, které postupně nabývá na síle.
3. Období barokní.

Nás zajímá především první a druhé období, jelikož během nich nastává rozmach autobiografického žánru. V prvním období se rozvíjí renesanční myšlení, díky kterému přestává být středem zájmu společnosti i literatury Bůh a začíná jím být člověk. Jedinec se začíná zajímat o svou osobu, o své myšlenky, vzhled, i o své osobní stěstí. Smrt přestává být považována za záchranu před tímto slzavým údolím, ale naopak je obávána, jelikož ukončuje pozemské slasti. Souvislost s touto proměnou vnímání světa má mnoho věcí, například příchod humanismu a erasmistického hnutí. Pro zajímavost jmenujme také vliv šíření skleněných zrcadel. Ta totiž mimo jiné odrážela stárnutí jedince, které do té doby nebylo na vlastní osobě snadno pozorovatelné, čímž upozorňovala na pomíjivost života a stupňovala tak nevídanost stárnutí a smrti.¹²

Náboženskou poníženost střídá sebevědomý individualismus, vědomí vlastního „já“, které se promítá i do literatury. Ta již nejeví zájem jen o velké hrdiny výpravných eposů a rytířských románů, ale začíná se zajímat i o obyčejné životy nepříliš výjimečných lidí. Jejich osudy nám zprostředkovává autobiografií, velmi osobitý žánr, který si ve Zlatém věku získal neobyčejnou popularitu. Autobiografie představovala vítanou alternativu nereálných rytířských románů. Autobiografickou vlnu odstartovalo vydání pikareskního románu *Lazarillo z Tormes* (*Lazarillo de Tormes*) roku 1554. Spadaccini a Talens dodávají: „Předpoklad, že život každého jedince, jakkoli prostý a bez společenského postavení, je materiál pro příběh, vysvětluje vznik pikareskních próz ve Španělsku.“¹³

¹¹ CHABÁS, Juan. *Dějiny španělské literatury*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 105

¹² JUÁREZ ALMENDROS, Encarnación: *El cuerpo vestido y la construcción de la identidad en las narrativas autobiográficas del Siglo de Oro*. Publicación Woodbridge : Tamesis, 2006. s. 12

¹³ „The assumption that the life of any individual, however humble and lacking in social status, is material for a story, underlines the emergence of first-person picaresque narratives in Spain.“

Pikareskní román však spadá do kategorie fiktivní autobiografie, tedy zmiňovaná specifika, jako subjektivita či problematika pohledu na vlastní život, se jej netýkají. Důležitý je však důraz na individualitu vypravěče, na jeho vlastní neheroické „já“ a na události jeho života, což jsou znaky, jimiž se inspirovaly autentické autobiografie z přelomu století XVI. a XVII. století.¹⁴

Pikareskní román je na rozdíl od jiných rozšířených žánrů té doby (např. rytířský, pastýřský či sentimentální román) původem ze Španělska a odtud se pak šíří do Evropy.¹⁵ Za první pikareskní román je označován výše zmíněný anonymní *Lazarillo z Tormesu*, ačkoliv někteří odborníci jej považují pouze za předchůdce tohoto žánru (např. Alexander Parker)¹⁶. Na jeho tradici pak navázalo mnoho dalších autorů, z nichž jmenujme pouze dva nejvýznamnější – Matea Alemána a jeho *Guzmána de Alfarache* (1599) a Francisca de Quevedo a jeho *Život rošťáka (La vida del Buscón)* (1626).

Zobecněním struktury žánru můžeme velmi zjednodušeně říct, že pod pojmem pikareskní román se rozumí fiktivní autobiografie píkara – člověka z nízké vrstvy, který se protlouká životem a ve snaze přežít, obohatit se a společensky si polepšit se uchyluje k různým nezákonným praktikám. Pikareskní román není jednotný žánr, existuje v mnoha různých podobách a s odlišnými specifiky. Odborníci se nejsou schopni shodnout na definici, která by jej jednoznačně vymezila, u mnoha děl (jako právě u již zmiňovaného *Lazarilla*) tedy není jisté, jestli do této kategorie spadají či nikoliv. Richard Bjornson má dokonce za to, že „každý konkrétní projev pikareskní fikce je smíšená forma, neexistuje nic jako ideální pikareskní hrdina či ryzí pikareskní román“¹⁷.

Vedle fiktivních autobiografií se v druhé polovině XVI. století, spadající již do druhého období, objevují také autobiografie autentické, s autory jako protagonisty a opírající se o skutečné prožitky a zkušenosti. Margarita Levisi vyděluje dva hlavní

SPADACCINI, Nicholas ; TALENS, Jenaro. The Construction of the Self. Notes on Autobiography in Early Modern Spain.. In *Autobiography in early modern Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. s. 13

¹⁴ Podrobněji o znacích pikareskního románu v kapitole 4. Pikareskní rysy Pasamontovy autobiografie.

¹⁵ CHABÁS, Juan. *Dějiny španělské literatury*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 128

¹⁶ např. PARKER, Alexander A. *Los pícaros en la literatura : La novela picaresca en España y Europa (1599-1753)*. Madrid : Editorial Gredos, 1975. 215 s.

SIEBER, Harry. *The Picaresque*. London : Methuen & Co, 1977. 85 s.

¹⁷ „every specific example of picaresque fiction is a mixed form, there is no such thing as an ideal picaresque hero or a pure picaresque novel“

BJORNSON, Richard. *The Picaresque Hero in European Fiction*. Madison : The University of Wisconsin Press, 1977. s. 6

proudy autentických autobiografií ve Španělsku Zlatého věku: náboženské a vojenské.¹⁸ Náboženské autobiografie se soustředí na vyjádření vnitřního duševního stavu autora a především jeho vztahu k Bohu. První náboženskou autobiografií byla *Knih o životě* (*Libro de la vida*) sepsaná Terezou z Ávily.

Nás ovšem zajímají autobiografie vojenské, jejichž autory jsou vojáci se zkušenostmi z válek a bitev. Tyto autobiografie byly dlouhou dobu literární kritikou nepovšimnuté a nedoceněné. Jejich propagace se ujal roku José María de Cossío, který vybraná díla vydal roku 1956 pod názvem *Autobiografie vojáků* (*Autobiografías de soldados*).¹⁹ Chválil především historický přínos těchto knih, jež považoval za španělské národní dědictví: „Tvoří [...] odnož se skutečně španělskými kořeny.“ V tomto vydání se objevila díla čtyř autorů – Jerónima de Pasamonte, Alonsa Contrerase, Vévody z Estrady (Duque de Estrada) a Miguela de Castro. Ani dnes však není snadné najít ucelené informace o vojenských autobiografiích té doby. Ve všech publikacích jsou zmiňovány pouze ty výše citované.

Jerónimo de Pasamonte a jeho autobiografie se od ostatních značně liší. Jednak má jeho poněkud odlišnou formu a strukturu, jednak prožil zcela jiný život, čímž se jeho *Život* od ostatních děl zásadně odlišuje také obsahem. Na rozdíl od ostatních totiž Pasamonte nepatřil k bojovníkům třicetileté války, která se odehrávala až v první polovině XVII. století. Jako voják v armádě sloužil, ovšem ve století XVI. a navíc dva roky po bitvě u Lepanta v roce 1571 byl zajat a strávil osmnáct let v tureckém zajetí.

Rukopis Pasamontova životopisu byl až do dvacátého století odborníkům i veřejnosti neznámý, jelikož svým autorem nebyl nikdy publikován. Jako první na něj při svém pobytu v Neapoli narazil v roce 1877 historik Marcelin Menéndez Pelayo, který se o něm zmínil ve své studii o vzniku románu.²⁰ Zanechal ho však tam, kde jej našel, v neapolské knihovně Nazionale Vittorio Emanuele III. Přelom nastal roku 1922, když hispanista Raymond Foulché-Delbosc rukopis vydal v pětapadesátém čísle *Revue Hispanique*, pod názvem *Život a strasti Jerónima de Pasamonte* (*Vida y trabajos de Jerónimo de Pasamonte*). Více na něj upozornil však již zmiňovaný Cossío, když jeho dílo vydal spolu s dalšími vojenskými autobiografiemi a zasadil ho do literárního a

¹⁸ LEVISI, Margarita. Golden Age Autobiography: The Soldiers. In SPADACCINI, Nicholas . *Autobiography in early modern Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. s. 98

¹⁹ „Ellos [los libros] forman [...] una familia de raíz auténticamente española.“
Introducción in: COSSÍO, José María de: *Autobiografías de Soldados (siglo XVII)*. Ediciones Atlas, Madrid 1956. s. V

²⁰ COSSÍO, José María de. Prólogo II. In *Autobiografía de Jerónimo de Pasamonte*. Sevilla : Espuela de plata, 2006. s. 15

historického kontextu. Výraznou popularitu však Pasamontovi přinesl až Martín Riquer, který na madridské konferenci roku 1969 přednesl názor, že Pasamonte je zřejmě skutečný autor falešného pokračování *Quijota*.²¹ Argumenty podkládající jeho teorii vydal v roce 1988 ve svazku nazvaném *Cervantes, Passamonte, Avellaneda*. V dnešní době má jeho teorie mnoho příznivců, ale i odpůrců.²²

²¹ RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988. s. 7

²² Více v kapitole 5. Cervantesova otázka.

2. Autobiografie Jerónima de Pasamonte

2.1. Rekonstrukce života autora prostřednictvím jeho díla

Nyní obrátíme pozornost přímo na dílo a život Jerónima de Pasamonte. Životopisná data, stejně jako informace o vnějším vzhledu či vnitřních pohnutkách, lze získat jen studiem jeho autobiografického díla, jelikož o něm žádné historické prameny podrobně nepojednávají.

Jerónimo de Pasamonte pocházel z rodu aragonských šlechticů²³, kteří se usadili v obci Ibdes. Ta se nacházela na příhodné trase v blízkosti královské cesty, u významných měst Zaragozy a Calatayudu. Pasamonte se narodil v květnu roku 1553²⁴. Jméno Jerónimo dostal po svém otci, což bylo v té době běžné. O jeho rodičích toho jinak víme velmi málo. Otec zřejmě vykonával nějakou funkci u dvora, jak naznačuje věta „con las espuelas calzadas [...] iba a Zaragoza a negocios del reino.“ (*Autobiografía*, s. 32)²⁵, („s nasazenými ostruhami [...] se vydal do Zaragozy za záležitostmi království“). O matce víme jen to, že se jmenovala Jerónima de Pasamonte, za svobodna Godino. V příběhu vystupuje její bratr a dva její bratřanci, ale bližší informace přímo o její osobě nemáme.

Svou autobiografii začíná Pasamonte popisem některých zážitků z dětství. Jedná se především o nehody, ze kterých jakoby zázrakem vyvázl živý a bez trvalých následků. Zde se poprvé objevuje později všudypřítomná chvála Boha, kterému Pasamonte připisuje veškeré zásluhy za ochranu svého života.

Po smrti rodičů roku 1563 zůstal spolu s bratrem Estebanem a třemi sestrami v poručnictví rodinných přátel Pedra Lujóna a doni Maríi de Pasamonte²⁶. Ti však museli z nějakého důvodu odejít, „por ciertos bandos, se retiraron a tierras del conde de Aranda“ (*Autobiografía*, s.33), („kvůli určitým vyhláškám se odebrali do země hraběte Arandy“), a Jerónimo byl poslán do Sorii, aby sloužil osemskému biskupovi a později rytíři jménem Antonio Calderón

²³ Konkrétně se jednalo o šlechtice infanzones, jež RAE definuje jako „hidalgos que en sus heredamientos tenían potestad y señorío limitados“ („šlechtici, kteří v dědickém právu měli omezené nároky a pravomoci“).

²⁴ Podle Martína Riquera (*Cervantes, Passamonte, Avellaneda*, cit. ed.), Foulché-Delbosc uvádí rok 1555 (*Revue Hispanique*).

²⁵ PASAMONTE, Jerónimo de: *Autobiografía de Jerónimo de Pasamonte*. Espuela de plata. Sevilla 2006.

²⁶ Martín Jiménez ve své práci *Cervantes y Pasamonte* uvádí, že se jednalo o strýce a tetu, což ovšem z textu autobiografie není jednoznačně zřejmé. Tentýž autor se dopouští více nepodložených dodhadů, například při udávání konkrétního věku Pasamonta v době smrti jeho rodičů „V osmi letech ztratil matku a v deseti otce...“ („A los ocho años perdió a su madre, y a los diez a su padre...“) (MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005., s. 24)

Roku 1564, když mu bylo dvanáct let, si pro něj přijel bratr a odvezl ho ke strýci Godinovi, knězi v Calatayudu, aby u něj studoval spolu se svým bratrancem. Jerónimo se tedy zapsal do bratrstva Madre Dios del Rosario a účastnil se výuky. Ačkoliv si stěžoval na strýcovo hrubé chování, během šesti let se díky němu naučil dobře latinsky, jak je vidno z latinských pasáží jeho autobiografie.

Po obzvláště nepřijemném incidentu, kdy jej strýc málem ubil k smrti, se Jerónimo uchýlil k bratrovi do Zaragozy. Zde, v kostelu sv. Pilar, vyslechl mši, která ho uchvátila natolik, že se rozhodl stát bernardským knězem („fraile bernardo“) v klášteře ve Veruele.

Jeho bratr Esteban se postavil zásadně proti případné kněžské dráze svého mladšího bratra. Jerónimo se tedy vydal na cestu pod záminkou, že se chce přidat k vojskům Juana de Austria. „Pues ahora pasa el señor D. Juan en Italia, yo me iré en Roma; y con la ayuda de Dios, pienso ser mejor de todos.“ (Autobiografía, s. 35), („Nyní přechází pan don Juan do Itálie, já odjedu do Říma; a s pomocí Boží hodlám být nejlepší ze všech.“) Ačkoliv se původně vydal do Barcelony za účelem stát se knězem, musel nakonec přece jen vstoupit do služeb armády, aby si vydělal peníze na živobytí a na studium.

O své rané vojenské kariéře se Pasamonte příliš podrobně nerozepisuje. Jeho oddíl se pod velením Enriqueho de Centellas ubytoval v kasárnách v italské Neapoli a pak se vydal do Messiny, kam dorazil 25. srpna 1571. Zde Jerónimo těžce onemocněl, vzpeřel se však přání kapitána a trval na své účasti v nadcházející bitvě. Díky své ctižádosti se tak účastnil jedné z nejznámějších bitev ve španělské historii, dnes známé jako bitva u Lepanta. Bohužel, její průběh Pasamonte shrnul jen do několika vět:

„De allí nos partimos con ánimos invencibles, y a 7 de octubre, domingo, salido el sol, año 1571, dimos la batalla al turco con cien galeras menos de las suyas²⁷, y gozamos con la ayuda de Dios la felicísima victoria. Yo salí sin ninguna herida, aunque la galera en que yo iba peleó con tres del turco.“ (Autobiografía, s. 37)

(„Odtamtud jsme odplouvali s nepřemožitelným odhodláním a 7. října, v neděli, po východu slunce, roku 1571, jsme uskutečnili bitvu s Turky, s o sto méně galérami na naší straně než na jejich, a díky Boží pomoci jsme se těšili přešťastnému vítězství. Já jsem vyšel bez jediného zranění, přestože galéra, na níž jsem byl, bojovala proti třem tureckým.“)

²⁷ Počet nepřátelských lodí zde Pasamonte značně nadsadil. Ve skutečnosti se křesťanská flotila skládala z 207 galér (galeras) a 6 velkých galér (galeazas), turecká pak z 208 galér a 6 menších galér (galeota). (J. M. Martínez Hidalgo, *Lepanto*, Barcelona, 1971, s. 15-23)

Pasamontovo zdraví se však stále nelepšilo, naopak, onemocněl malárií a jeho stav se zhoršoval. V Neapoli mu dokonce přítel ukradl všechny peníze v domnění, že brzy zemře. Velitel ho nechtěl brát s sebou na výpravy, ale Pasamonte stále zatvrzele trval na tom, že buď bude bojovat, nebo zemře. Po bitvě u Lepanta následovalo několik dalších vojenských výprav, za zmínku však stojí jen jedna, dobytí La Golety. Město získali křesťané téměř bez boje – většina Turků při pohledu na osm tisíc vojáků utekla. Křesťané se tedy zmocnili města i pobřeží. Za rok však Turkové Tunis znovu dobyli a během dvou měsíců získali území zpět. Jerónimo tentokrát neměl takové štěstí jako v předcházejících bitvách, byl těžce zraněn, zajat a prodán do otroctví. Sám to popisuje slovy: „Fuí comprado con otros heridos por muerto en 15 ducados, y fuimos 700 millas hasta Turquía cuasi sin curarme, y no pude morir, dando voces como loco.“ (Autobiografía, s. 39), („Byl jsem koupen jako mrtvý spolu s ostatními zraněnými za 15 dukátů a jeli jsme 700 mil až do Turecka, aniž bych se léčil, a nemohl jsem zemřít, ačkoliv jsem křičel jak blázen.“) Následovalo osmnáct let strávených v tureckém zajetí, z nichž většinu strávil veslováním na galejích.²⁸

Nakonec se však s pomocí otce Bartolomého Péreze de Nueros, kterému pak z vděku rukopis tohoto životopisu věnoval, z otroctví roku 1592 vykoupil a vrátil se do křesťanské Evropy, konkrétně do italské Neapole. Jelikož byl zcela bez prostředků, rozhodl se zažádat o roční plat, který mu z důvodu zajetí nebyl nikdy vyplacen a který mu náležel. Vícekrát ani další úředníci mu jej však odmítali vyplatit, posílali ho stále za dalšími úředníky a stavěli mu do cesty tolik byrokracie, že během dvou měsíců hladovění téměř zemřel vyčerpáním. Po vytrvalých žádostech nakonec obdržel pouhých dvanáct dukátů, „con los que goberné dos o tres días“ (Autobiografía, s. 90), („které mi vydržely dva až tři dny“). Stále v žalostném fyzickém i zdravotním stavu se vydal do Madridu, aby poděkoval otci Pérezi de Nueros. Toho tam však nezastihl, vydal se proto na pouť do Kostela naší Paní z Loreta, kde strávil čtyřicet dní půstem a návštěvami kostela.

Po návratu z Říma se vydal zpět do španělské vlasti, do rodného domu. Tam zjistil, že jeho bratr zemřel a nezanechal mu žádný majetek, protože se domníval, že Jerónimo zemřel v zajetí. Sestra vstoupila do kláštera, Pasamonta tedy v rodném kraji nic nedrželo. Rozhodl se dále sledovat svůj dlouhodobý cíl: stát se knězem. Stejně jako kdysi mu však stále chybělo zcela nezbytné finanční zázemí, které by mu umožnilo

²⁸ Detaily ohledně Pasamontova zajetí v kapitole 4. Téma zajatectví.

studium a přípravy na kněžské povolání. Pasamonte tedy sepsal paměti, ve kterých vylíčil své dlouhé zajatectví a celý svůj život. Stvořil tak první polovinu díla, které pak bylo vydáno jako jeho *Život a strasti*. Dokumenty svěřil Jerónimu Marquésovi, svému bratranci, který je slíbil dát do rukou těm správným lidem. Marqués ale Pasamonta pod falešnou záminkou poslal do Aragónu, dokumenty si nechal pro sebe a Pasamontovi je odmítal vydat zpět. Během těchto let (1593-1595), kdy se Pasamonte snažil získat kněžské svěcení, žil z vyžebnaných peněz a z milosrdenství svých příbuzných a přátel, kteří jej hostili, ač sami mnoho peněz neměli. Přestože svěcení na kněze se Pasamontovi nedostalo, biskup Pedro Zerbuna mu na přímlovu jezuitů udělil „la corona y licencia para hacer la publicata de genere, moribus et vita“ (*Autobiografía*, s. 109), („první tonsuru a ohlášky genere, moribus et vita“)²⁹

Nicméně kvůli rozkazu krále byl Pasamonte nucen vrátit se do služeb armády, pročež se vrátil do Neapole a posléze odcestoval sloužit do Gaety. Zde strávil tři roky, během nichž vystřídal celkem sedm domů. Pasamonte měl pocit, že se jej v každém domě snažili z různých důvodů zavraždit. Ve většině případů tušil příčinu ve své přitažlivosti pro ženy: „las mujeres en aquella tierra todas son a una, y por no quererme yo casar ni estar en pecado ni estar en pecado (ni tampoco soy santo), me procuraron la muerte“ (*Autobiografía*, s. 113), („ženy v téhle zemi jsou všechny za jedno, a protože jsem se nechtěl ženit ani žít v hříchu (ale také nejsem svatý), usilovaly o mou smrt“). Byl stále nemocný, což přičítal snahám žen jej otrávit. Měl plno halucinací a trpěl paranoidními představami o tom, že je pronásledován ďáblem. Jednou dokonce proti sobě obrátil nůž a v hrůze málem spáchal sebevraždu. Některé prožitky byly odporné a připomínaly noční můry. Například jednou v noci při modlitbách, kdy myslel, že kvůli nemoci zemře, se na něj přišli podívat majitelé domu, španělský voják a jeho žena domu. Pasamonte tvrdí, že jen co se ho dáma optala na jeho zdraví, „en este instante comenzaron a dar vueltas alrededor della tantos demonios unos tras otros, en hábitos de frailecitos de San Francisco“ (*Autobiografía*, s. 119), („v tom okamžiku kolem ní začalo léhat tolik ďáblů, jedn za druhým, v hábitech kněžích svatého Františka“). Unaven tolikerým trpěním, Pasamonte změnil místo služby a ještě rok sloužil pod jiným vedením.

Roku 1599 však nastoupil nový vícekrál, hrabě z Lemosu, který Pasamonta uvolnil z aktivní armádní služby kvůli jeho zásluhám a špatnému zraku a přiznal mu

²⁹ „Publicata“ je podle RAE „despacho que se da para que se publique, a alguien que se ha de ordenar“. („Vyhláška, která se vydává k publikaci pro toho, jenž má být vysvěcen.“)

pravidelnou mzdu. Pasamonte se trvale usadil v Neapoli a oženil se s dívkou jménem Luisa, kterou si vybral v klášteře, aby měl jistotu, že je počestná. Přestože manželství bylo šťastné a plodné – měli několik synů – problémy pro Pasamonta neskončily. S manželkou žili v domě jejích rodičů, kteří Pasamonta nesnášeli a snažili se ho zbavit. Marianu, Luisinu sestru, navíc nabízeli můžům za poplatek a vydělávali si tak na život. Pasamonte byl celkovým chováním svých tchánů tak pohoršen, že jako součást padesáté druhé kapitoly přiložil dokument nazvaný „Memorias de las mayores traiciones que se pueden escribir“ („Paměti nejhorších zrad, které lze napsat“), v nichž vyjmenovává, kdy na něm jaké křivdy rodina jeho milé spáchala. Vyprávění končí slovy, že svou ženu přes všechny těžkosti neopustí a dále s ní bude žít. Informace o jeho životě končí 20. prosince 1603, jaký byl jeho další osud, není známé.³⁰

2.2. Struktura díla

Kniha *Život a strasti Jerónima de Pasamonte* se dělí na dvě tematicky zcela odlišné části. První část je stručně převyprávěna v kapitole předcházející – jedná se o narativní vyličení Pasamontova života. Můžeme ji dále rozdělit na několik celků, ohraničených zásadními mezníky:

1. Dětství a dospívání
2. Zajatectví
3. Návrat do normálního života a deziluze
4. Založení rodiny

Podobnou strukturu mají i ostatní autobiografie Zlatého věku, jak vojenské, tak pikareskní: kniha začíná v dětství a pak chronologický postupuje s mnohými zvraty a neustálým putováním přes dospívání až k dospělosti, do doby, kdy je dílo psáno. Pasamontova autobiografie sleduje tentýž postup, až do kapitoly 54 se vyprávění příliš neliší od ostatních autobiografických děl té doby.

Nicméně v kapitole padesáté čtvrté začíná druhá část Pasamontova *Života*, v níž se autor rozhodl vyličit svůj vnitřní, spirituální vývoj a zároveň obhajovat učení církve svaté. Hned na úvod této kapitoly Pasamonte před čtenářem ospravedlňuje svůj záměr a odpovídá na otázku, co opravňuje vojáka bez řádného vzdělání vstupovat do učenecských disputací: „A eso respondo que el haber derramado más sangre que algunos en servicio de mi Dios, como se ve por escrito atrás, y haber predicado con su divino

³⁰ Martín Jiménez nabízí možnost, že se po čase vrátil do vlasti a vstoupil do kláštera Piedra, blízko jeho rodiště, jedná se však spíše o spekulaci. (MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005. s. 38)

favor su santa fe en tierra de enemigos.“ (*Autobiografía*, s. 155), („Na to odpovím, že je to skutečnost, že jsem prolil více krve než mnozí služebníci mého Boha a že jsem hlásal s boží milostí jeho víru svatou v zemi nepřátel.“) Tímto a udáním několika příkladů své stálosti ve víře si podle svého názoru zajistil morální právo hovořit o náboženských záležitostech. Dále informuje, že na následujících stránkách „quiero contar mi vida espiritual, como he contado mis trabajos“ (*Autobiografía*, s. 155), („chci vyprávět o mém duchovním životě, tak jako jsem vyprávěl o svých strastech“).

V kapitolách 54-60 pak vskutku začíná vyprávět o svých duchovních prožitcích. Postupuje opět chronologicky a udržuje stejnou časovou a tematickou posloupnost. Z vnějších dějů zmiňuje jen nejdůležitější mezníky jako dětství, zajatectví či osvobození z otroctví, které slouží jen jako pozadí či inspirace jeho duchovního rozpoložení. Obsahově hovoří především o svém vztahu k Bohu, který, zřejmě jako v reálném životě, vyjadřuje především prostřednictvím modliteb. Popisuje své modlicí návyky od dětství, velmi detailně se pak zabývá dobou dospělosti. Jeho víra se s věkem stupňovala, takže v době psaní autobiografie zřejmě kromě chození do kostela a modlení nic jiného nedělal. Píše například: „Oigo dos misas, una por mí y otra por mi mujer e hijos, y si oigo alguna más es por redimir el tiempo que no las oí en Turquía.“ (*Autobiografía*, s. 165), („Vyslechnu dvě mše, jednu za sebe a jednu za svou ženu a děti, pokud zůstanu ještě na nějakou další, je to pro kompenzaci za dobu, kdy jsem na ně v Turecku nechodil“). Do textu vkládá také modlitby v plném znění, v různých jazycích.

Celkově v dosavadním úseku chybí osobnější přístup, vlastní slova v komunikaci s Bohem či bližší vyjádření emocí. Jedná se spíše o výčet modliteb, které říkal v dětství, v Turecku a které preferuje nyní, doplněné a duchovní cvičení a odříkání, jimiž slouží Bohu. Změna nastane v kapitole 58, v níž Boha přímo oslovuje a děkuje mu za mnohou záchranu svého života emotivním proslovem. V následující kapitole pak navrhuje opatření, která by církev měla přijmout pro omezení moci ďábla. Jako ideální trest za spolupráci s „ángeles malos“ (zlými anděly) vidí exkomunikaci z církve. Na menší hříchy je pak lékem „la penitencia dada por los confesores y otras voluntarias, como son ayunos y oraciones y disciplina“ (*Autobiografía*, s. 177), („pokání udělené zpovědníkem nebo jiné dobrovolné činnosti, jako půsty a modlitby a kázeň“). Pasamonte svou argumentaci rozvíjí formou otázky, již předpokládá ze strany čtenáře, a odpovědi, kterou považuje za fundovanou díky svým zkušenostem s démonickými silami: „Si me querrán argüir: „¿Por qué dejó Dios tantos malos ángeles en la tierra y en el aire?“ A esto respondo que para tentar a los hombres [...]“ (*Autobiografía*, s. 173), (Pokud mi

chcete namítnout: „Proč Bůh nechal na zemi i ve vzduchu tolik zlých andělů?“ Pak na to odpovím, že proto, aby pokoušeli lidi [...]“).

Na rozdíl od první části je toto vyprávění vnitřních pohnutek zcela odlišné od průběhu ostatních vojenských autobiografií. Margarita Levisi dokonce považuje Pasamontův *Život* za dvě autobiografie v jedné knize a shledává Pasamontovu analýzu vlastního nitra za převratnou, ačkoliv uznává, že příliš do hloubky nešel.³¹ Je možné, že Pasamonta v tvorbě ovlivnily náboženské autobiografie té doby, a rozhodl se tedy popsat jak svůj fyzický život (stejně jako v pikareskních románech), tak ten duchovní (stejně jako v náboženských románech). Inspiroval by se dvěma nejdůležitějšími autobiografickými žánry té doby a vytvořil tak jejich zvláštní fúzi. Nicméně není možné doložit, že se inspiroval pikareskním románem ani náboženskými životopisy, jelikož se o žádném z nich ve svém díle nezmiňuje, a jedná se tak pouze o mou domněnku. Inspirace pikareskním románem je však vysoce pravděpodobná, stejně jako u ostatních vojenských autobiografiích, především kvůli očividné podobnosti po formální stránce.

2.3. Formální stránka

Jak již bylo naznačeno, forma autobiografie Jerónima de Pasamonte vychází z pikareskního románu. Velká podobnost je způsobena tím, že se v obou případech jedná o autobiografie, tedy životopisy psané v první osobě. Volbu tohoto žánru však u Pasamonta nelze chápat jako inspiraci vzhledem k tomu, že charakter jeho díla takovouto formu přímo vyžaduje. Tímto však podobnost obou žánrů někončí. *Život* má s pikareskním románem totiž identickou formální strukturu.

Obě literární formy začínají prologem. V *Životě* je rozdělený do třech částí: první dvě jsou tvořeny dopisy, adresovanými dvěma církevním hodnostářům, v nichž vysvětluje své důvody k sepsání díla; pak následuje krátká poznámka shrnující, o čem kniha bude. Tento prolog, především jeho epistolární část, silně připomíná úvodní kapitolu *Lazarilla de Tormes*. Ta má rovněž formu dopisu, a ačkoliv Lazarillo nikoho konkrétního nejmenuje a jen se odvolává na „Vuestra Merced“ (Vaši Milost), rovněž v něm vysvětluje důvody sepsání své autobiografie. Zajímavé je, že tato shoda panuje jen u *Života* a *Lazarilla*, ostatní autoři se buď obracejí přímo na čtenáře a je složité identifikovat, kdože vlastně promlouvá, a/nebo prolog píšou pod svým jménem a

³¹ LEVISI, Margarita: *Autobiografías del siglo de oro. Jerónimo Pasamonte, Alonso de Contreras, Miguel de Castro*. Sociedad general Española de Librería, S. A. Madrid 1984. s. 34

výrazně se od postavy v autobiografii distancují.³² *Lazarillo* ostatně svým prologem zadal pochybnosti, zda se nejedná o autentickou, a nikoliv fiktivní autobiografii. Tato hypotéza však byla nakonec vyvrácena³³

Prvním dopisem Pasamonte věnuje své dílo otci Jerónimovi Javierre, kterého slyšel kázat v Calatayudu po svém návratu z Turecka a který ho velmi dojal a posílil v rozhodnutí sám se stát knězem. Druhý dopis adresuje otci Bartolomému Perézi de Nueros, který mu poskytl peníze na výkupné a díky kterému se dostal ze zajetí. Následuje krátká poznámka, která uvádí Pasamontovu práci následovně:

„Dicen en nuestra España que no hay mejor maestro que el bien acuchillado. Para mejor declarar estas palabras y para que se vea la inmensidad de mi Dios, escribo mi vida y trabajos desde mi infancia, y pongo por jueces a los doctores sacros, conforme mi intención.“
(*Autobiografía*, s. 29)

(„V našem Španělsku říkají, že není nikdo větším pánem nežli ten, kdo je dobře vyzbrojený. Abych lépa vysvětlil tato slova a aby byla zřetelná nekonečnost mého Boha, píšu o svém životě a strastech od svého dětství a za soudce si беру dva svaté doktory, jak jsem zamýšlel.“)

Po prologu následuje vlastní příběh. Ten je, stejně jako u pikareskních románů, strukturován do různě dlouhých, na sobě nepříliš závislých epizod, které jsou spojené hlavním hrdinou. Sledují chronologickou linii, není však přítomna centrální zápleтка, která by na konci vygradovala v rozuzlení. Konec nastává ve chvíli, kdy se hlavní hrdina dostane do okamžiku, kdy sepisuje dílo.

Pasamontův *Život* má však ještě doslov, napsaný bakalářem (bachiller) Domingem Machadem. V něm stojí, že kniha byla po svázání zabavena Svatým oficiem (neboli inkvizicí), která ji zkoumala čtyři a půl měsíce z podezření na kacířství a nigromancii. Byla však shledána nezávadnou a bylo povoleno její vydání. Machado toto prohlášení podepsal 14. listopadu 1604, témaž rok poté, co Pasamonte rukopis dokončil.

2.4. Jazyk a styl

Vojenským autobiografiím je vytýkán malý přínos pro literaturu i kvůli nízké úrovni práce s jazykem. U autobiografie Jerónima de Pasamonte je tato výtká naprosto oprávněná. Již první vydavatel jeho díla Foulché-Delbosc poznamenal: „Pasamonte píše stejně, jak mluví, nebo pravděpodobně ještě o něco hůře“³⁴. S tímto výrokem je třeba

³² LAURENTI, Joseph L. *Los prólogos en las novelas picarescas*. Valencia : Editorial Castalia, 1971. s. 24-25

³³ BATAILLON, Marcel. Prólogo. In Anonymní. *Lazarillo de Tormes*. Navarra : Ediciones Orbis, 1988. s.11-58

³⁴ „Pasamonte escribía tan mal como hablaba, o probablemente un poco peor“. [Revue Hispanique]

souhlasit. Celý životopis je psán, jako by ho Pasamonte ve spěchu vyprávěl. Neustále používá spojku *a* (*y*), i na začátku věty, čímž se zřejmě snaží dodat textu koherentnost, jež mu často schází. Právě nadužívání této spojky však výrazně poškozuje celkový dojem z výsledného čtení a posiluje pocit, že autor zkrátka opravdu psal tak, jak mluvil.

Věty jsou věcné, bez popisných pasáží. Pasamonte se čistě soustředil na dějovou složku a ostatní aspekty zcela vynechal. Občas text osvěžil rétorickou otázkou či zvoláním, ale převážná většina textu je čistá narace. Události jsou uspořádány chaoticky a ačkoliv čtenář nakonec pochopí, co chtěl Pasamonte říct, příjemný literární prožitek z toho nemá. Nutno však podotknout, že Pasamonte ani žádné literární ambice neměl a že se mu jednalo čistě o zprostředkování informací a svých názorů, nehledě na styl.

Pasamonte pocházel z Aragonu, což je podle Fraga Gracii na jazyce jeho autobiografie patrné. V díle našel také četné italianismy, což je zřejmě vliv dlouhého pobytu v Itálii, kde se Pasamonte ostatně trvale usadil a kde sepsal druhou část svého životopisu. Frago Gracia však zaznamenal také andaluský vliv, projevující se především prostřednictvím tzv. *seseo*.³⁵ Ten přisuzuje andaluskému původu písaře Dominga Machada, který nepřesným přepisem ovlivnil výslednou podobu.³⁶

2.5. Účel a pravdivost

Pasamonte tvrdí, že jeho jediným motivem pro sepsání *Života* je vylíčení světa nevěřících, jehož prostředí důkladně poznal během zajetí, a zhoubného vlivu spolupráce se „zlými anděly“. Svě pohnutky vysvětluje takto: „En el tiempo que he estado entre turcos, moros, judíos y griegos, he visto su total perdición por tratar con ángeles malos. [...] He venido en la cuenta cómo la ruina de toda la cristianidad es por dar crédito a estos malos espíritus.“ (*Autobiografía*, s. 27), („Když jsem žil s Turky, Maury, Židy a Řeky, spatřil jsem jejich naprosté ztracení, způsobené vyjednáváním se zlými anděly. [...] Přišel jsem sdělit, že zkáza křesťanství je právě ve víře v tyto zlé duchy.“) Sepsáním útrap svého života hodlal varovat křesťanský svět před tímto nebezpečím. Nechtěl prý však své dílo vydat a proslavit se, jeho záměrem bylo poskytnout exempláře pouze vybraným církevním hodnostářům, kteří měli posoudit jeho skutky a také jeho sdělení o d'ábelských mocnostech na tomto světě, a jak je proti nim třeba bojovat.

Citováno podle: COSSÍO, José María de. Prólogo II. In *Autobiografía de Jerónimo de Pasamonte*. Sevilla : Espuela de plata, 2006. s. 15-21.

³⁵ Podle RAE: „Pronunciar la *z*, o la *c* ante *e*, *i*, como *s*. Es uso general en Andalucía, Canarias y otras regiones españolas, y en América.“ („Vyslovovat *z* nebo *c* před *e*, *i*, jako *s*. Běžné užívání v Andalusii, Kanárských ostrovech a jiných španělských regionech, a v Americe“)

³⁶ FRAGO GRACIA, Juan Antonio: *El Quijote apócrifo y Pasamonte*. Gredos, D.L. Madrid 2005

V jednom z věnování na začátku knihy výslovně říká: „[...] me daban licencia si lo quería imprimir, pero yo no he pretendido ni pretendo tal, sino encaminarlo a Vuestra Paternidad Reverendísima“ (*Autobiografía*, s. 25), ([...] dali mi povelón k tisku, pokud jsem tak chtěl učiniti, ale já nemám a nikdy jsem neměl v úmyslu nic jiného než ho zaslat Vaší Milosti.“). Pravdivost jeho slov dokládá jednak to, že v posledních kapitolách vskutku poskytuje církvi rady, jak postupovat proti hříšným věřícím a jak se vyvarovat oněch zlých andělů, a jednak skutečnost, že své dílo opravdu nevydal.

Jeho tvrzení má však mnoho slabých stránek. Kupříkladu přímo ve svém životopise zmiňuje, že první část (zrovna tu popisující maurské zajetí) dokončil roku 1593 proto, aby samotného krále a vedoucí úředníky přesvědčil o svých činech a o tom, že si zaslouží být po zásluze vyplacen. Již během svého prvního pobytu v Madridu píše, že se setkal s jistým úředníkem Francisco Ydiaquesem, „a quien se dieron mis papeles, que eran todos los trabajos“ (*Autobiografía*, s. 100), („kterému dali mé papíry, na nichž byly napsány všechny strasti.“) Následně se prostřednictvím těchto dokumentů snažil získat přízeň vrchnosti, především kvůli uznání svých zásluh a nároku na důchod. Margarita Levisi navíc uvažuje o možnosti, že i druhá část jeho životopisu byla sepsána především ze zjištěných důvodů: chtěl se zalíbit církvi svou horlivostí a usnadnit si tak vstup do kněžského stavu. Po tom však podle Levisi netoužil jen kvůli službě Bohu, ale kvůli materiálnímu zabezpečení, jež zajišťovalo.³⁷

Dalšími pochybnostmi je zatížen fakt, proč své dílo nevydal. Je možné, že za tím nestála Pasamontova skromnost a pokora, ale Miguel de Cervantes. Ten totiž podle všeho z Pasamonta udělal zloducha ve svém slavném románu *Don Quijote* a tím mu prakticky znemožnil dílo publikovat.³⁸ Pasamontovu případnou změnu názoru na publikaci je možné vycítit i v pasážích jeho *Života*. V poslední kapitole, v níž pokládá otázky a odpovídá si na ně, ony dotazy vkládá do úst čtenářů, nikoliv konkrétním osobám, kterým dílo podle svých slov výhradně věnoval. Pro srovnání, v *Lazarillovi* se vypravěč odvolává na „Vaši Milost“ („Vuestra Merced“) i v průběhu vyprávění, zatímco Pasamonte takovouto aluzi neudělá ani jednou, a to ani při přímých zmínkách o osobách, jimž dílo věnoval. To napovídá tomu, že se dílo rozhodl zasvětit účelu boje proti démonům a věnovat jej dvěma slavným kněžím až poté, co je dokončil.

³⁷ LEVISI, Margarita: *Autobiografías del siglo de oro. Jerónimo Pasamonte, Alonso de Contreras, Miguel de Castro*. Sociedad general Española de Librería, S. A. Madrid 1984. s. 34

³⁸ Tato problematika je podrobně rozebírána v kapitole 5. Cervantesova otázka.

Záměr, s jakým dílo psal, je ovšem zásadní pro posouzení pravdivosti díla. Pokud se jednalo o snahu zabezpečit si živobytí, pak byl Pasamonte vypočítavým a mazaným podvodníkem, který by pro své blaho byl schopen všeho. V tom případě by bylo odůvodněné pochybovat o všem, co je v *Životě* napsáno. Druhá alternativa je, že Pasamonte byl mužem poctivým a osudem těžce zkoušeným, který měl potřebu o zlu a nespravedlnosti světa napsat svědectví, ať už určené pro jakékoli publiku. Takový autor by zřejmě v zásadních věcech nelhal, ačkoliv nelze vyloučit, že o svých drobných proviněních se rozepisovat nebude. Skutečný záměr ani povahu autora však neznáme a nelze je ani nijak dohledat.

Co však nějakým způsobem ověřit lze, je Pasamontovo vyprávění o historických událostech, které je s nepatrnými odchylkami naprosto přesné. Ačkoliv je historické dění u Pasamonta na pozadí a příběh se soustředí především na vykreslování jeho života, lze podle datace a jmen srovnat autobiografii s realitou. Jeho válečné zkušenosti a popis událostí odpovídají skutečnosti (kromě nadsazeného čísla nepřátelských galér při líčení bitvy u Lepanta), stejně tak se s realitou shoduje jeho cestování po Španělsku, během něhož se setkává s řadou historických osobností (např. s hrabětem de Lemos), které se v tu dobu opravdu nacházeli na daném místě.³⁹ Ačkoliv to není možné tvrdit s jistotou, je pravděpodobné, že když se Pasamonte držel pravdy u ověřitelných informací, činil tak i ve vyprávění o sobě a svých osobních zkušenostech. Na konci knihy navíc píše: „Acabé este presente libro en Nápoles, de mi propia mano, [...] y lo firmo de mi propia mano, jurando en confesión sacramental por verdad todas las cosas que en él tengo escritas.“ (*Autobiografía*, s. 183), („Dokončil jsem zde přítomnou knihu v Neapoli, vlastní rukou, [...] a podepíšu ji vlastní rukou, přísahaje při svaté zpovědi, že pravdivé jsou všechny věci, jež jsou v ní napsány.“)

2.6. Motivy: víra, smrt a čest

Ačkoliv Pasamontova autobiografie svou formou vyzdvihuje renesanční individualismus, svými motivy se blíží spíše středověkému, popřípadě baroknímu pohledu na svět. Nejvýraznější motiv prostupující celé dílo je Pasamontova hluboká křesťanská víra. Bůh, zázraky a nadpřirozené jevy provázejí jeho dílo (a z jeho pohledu tedy zřejmě i život) od začátku (tedy od dětství) až do konce (do doby sepsání životopisu).

³⁹ RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988.

Pasamonte zastává zcela nerenesanční názor, že celý jeho osud je v rukou Boha a vše, co se mu děje, není následkem jeho vlastních činů, ale pouze projevem vůle boží. Zajímavé je, že Bohu přisuzuje hlavně kladné zásahy. Na útrpné a životu nebezpečné situace nepohlíží tak, že jej do nich uvrhl Bůh, ale tak, že mu Bůh dává sílu je překonat a přežít. Všechny zvraty ve svém životě ostatně komentuje tak, že „Bůh to tak chtěl“, ať se jedná o jeho chudobu po návratu ze zajetí či téměř absolutní ztrátu zraku krátce po svatbě, a on je jen pasivním příjemcem jeho vůle. Výrazné aktivity v touze změnit svůj osud se Pasamonte dopustí jen dvakrát: při plánování útěků ze zajetí a ve snaze získat kněžský titul po návratu. Zatímco v úsilí dosáhnout prvního cíle nepoleví, ačkoliv je mnohokrát zrazen přáteli a krutě potrestán, po celých 18 let, druhého cíle se po pár letech vzdá, sražen neúspěchem a deziluzí.

Zázraky se mu během života dějí poměrně často. O jednom hovoří již v první kapitole. Jako sedmiletý hoch spolkl dlouhou jehlu, která se mu vzpříčila v krku, takže se málem udusil. Příhodu zakončuje: „Al último la tragué: o que la digeriese o que Dios hizo milagro, no pareció más.“ (*Autobiografía*, s. 31), („Nakonec jsem ji spolkl: buď jsem ji strávil nebo Bůh učinil zázrak, jinak to být nemohlo.“). Za všechny pak jmenujme jeden příklad zázraku, který je svou povahou příznačný – jedná se o události po smrti Pasamontova přítele v zajetí Jerónima de Pati. Ten byl Turky umučen, protože ho jeden z nich křivě nařkl z vraždy. Když jeho mrtvé tělo odnášeli, stal se podle Pasamonta zázrak: „Contaré un milagro: llevando a Jerónimo de Pati, el negrazo traidor que le dio la primera mazada no pudo dar la segunda, porque luego un avejonazo de repente le mordió al cuello, y cuanto tornó en galera, traía una boca como dos puños; luego le enviaron en tierra y murió.“ (*Autobiografía*, s. 55), („Budu vyprávět o jednom zázraku: ten přičmoudlý zrádce, který nesl Jerónima de Pati a který mu uštědřil první ránu, ho již podruhé neuděřil, protože ho náhle do krku štípla včela, a když se vrátil na galéru, měl pusu jak dvě pěsti; pak ho poslali na souš a zemřel.“). V podobném duchu se nesou i další „zázraky“, jež Pasamonte popisuje: nejedná se o zjevení svatých či nadpřirozené síly, které zasahují do osudu lidí, ale o šťastnou shodu náhod, kterou Pasamonte připisuje boží spravedlnosti.

Přestože zázraky pojímá takto střízlivě, popisům nadpřirozených jevů se ve své práci nebrání. Například když jako dítě sloužil biskupovi, v jehož domě podle něj „vivía un trasgo“ (*Autobiografía*, s. 33), („pobýval duch“), který ho chodil po nocích strašit, až z toho měl málem smrt. Pasamonte byl pověřivý od dětství, ovšem s věkem se jak prohlubovala jeho víra v Boha, tak se stupňovala i jeho pověřivost a strach

z ďábelských sil. Vrcholu jeho představivost dosáhla v Gaetě, kde každou ženu, u které bydlel, považoval za čarodějnici, která se ho kvůli jeho pobožnosti a cudnosti snaží zabít, jak jsme zmiňovali v úvodu kapitoly. Jeho paranoia a halucinace byly takového rázu, že musel trpět psychickou poruchou. Mnohé zážitky jsou skutečně děsivé a připomínají spíše noční můry. Pasamonte je popisuje se skutečným děsem a je pravděpodobné, že těmto zážitkům opravdu věřil.

S vírou je úzce spojen i další motiv vyskytující se v *Životě*: smrt. Stejně jako víra je smrt motivem provázejícím celou knihu. Pasamonte totiž zřejmě překonává rekord v tom, kolikrát za svůj život málem zemřel. Téměř v každé kapitole se Pasamontovi stane nějaká nehoda, při níž skoro přijde o život: v dětství často kvůli vlastní nepozornosti, během vojenské služby kvůli nemoci, v zajetí kvůli zraněním, vyčerpání a hladu, při návratu nejdříve z týchž důvodů, posléze proto, že se jej snažily zabít ženy, u nichž bydlel, a pak jeho tcháni. Pasamonte se smrti tolikrát vyhnul podle svého názoru díky boží milosti. Přestože se vždycky zachránil a přežil, smrti se nebál. Považoval ji například za přijatelnější než ztrátu cti (jak uvedeme posléze) či než život v otroctví: „yo con otros amigos nos habíamos arrojado a la muerte, determinados de no ser esclavos“. (*Autobiografía*, s. 39) („já a další kamarádi jsme se vrhli vstříc smrti, rozhodnutí nepadnout do otroctví“). Ačkoliv to v knize není explicitně uvedeno, je pravděpodobné, že Pasamonte by vzhledem k nepříliš šťastnému životu, který vedl, smrt spíše uvítal.

Posledním motivem, jímž se tato práce bude zabývat, je čest (honra). Čest je důležitým prvkem všech španělských výpravných próz ve Zlatém věku, hraje významnou roli i v rytířských a pikareskních románech.⁴⁰ Jedná se o společenskou hodnotu, která je v šlechtických kruzích ceněna nade vše. Přestože je na první pohled takovýto přístup v pořádku, vede spíše k paradoxním situacím. Kvůli uchování či obnovení cti muži často obětují život, popřípadě životní sen, nebo, pokud čest mají ztratit, dělají naopak vše pro to, aby o tom nikdo neviděl. Ztráta životního snu kvůli cti se přihodila Jerónimovi de Pasamonte. Když se jako chlapec rozhodl vstoupit na kněžskou dráhu, narazil na odpor svého bratra: „él me dijo que yo había de ser deshonor de mi linaje“ (*Autobiografía*, s. 35), („řekl mi, že bych znectil rodovou linii“). Kvůli rodinné cti ho proto bratr odmítl v tomto záměru podpořit, kvůli čemuž Pasamonte nakonec vstoupil do armády.

⁴⁰ FRAGO GRACIA, Juan Antonio: *El Quijote apócrifo y Pasamonte*. Gredos, D.L. Madrid 2005. s. 19

Úporná snaha zachovat si čest také zmařila pokus o útěk ze zajetí, který měl velkou naději na úspěch. Pasamonte si chtěl opatřit zbraň a s pomocí kněze osvobodit ostatní. Ti se však proti takovému plánu vzepřeli. “Pasamonte, bien está que de vuestro ánimo y entendimiento se crea que haréis y pondréis vuestra vida, pero nosotros no queremos pase adelante si no nos buscáis armas, que somos tan celosos de nuestra honra cuanto vos de la vuestra” (*Autobiografía*, s. 59), (Pasamonte, je dobře, že vaše nadšení a uvažování vás utvrzuje v ochotě obětovat vlastní život, ale my nechceme dále pokračovat, pokud nám neopatříte zbraně, jelikož jsme zrovna tak horliví v naší cti jako vy v té vaší“). Pasamonte, „viéndoles tan celosos de honra“ (*Autobiografía*, s. 59), („když viděl jejich horlivou čest“), jim zbraně nakonec opatřil, ovšem jejich velké množství a s tím spojené logistické problémy je nakonec prozradily a plán zkrachoval.

Pro šlechtice znamenala čest více než vlastní život, jak dokládá Pasamonte na několika příkladech. V prvních kapitolách svého životopisu zmiňuje, že ač polomrtvý, přesto se účastnil všech bitev, protože by raději zemřel, než by přišel o čest vojáka: „Yo, con celillo desta honrilla temporal, dije que yo había de morir o de hallarme en la armada“ (*Autobiografía*, s. 36), („Já, v chvilkovém záchvěvu hrdosti, jsem řekl, že buď zemřu, nebo odjedu s loďstvem.“). Při jiné příležitosti použil tatáž slova: „Yo, por celo de la honra, no quise sino ir a la armada o morir“ (*Autobiografía*, s. 38), („Já, kvůli smyslu pro čest nechtěl nic jiného než buď odplout s loďstvem, nebo zemřít“).

Čest se ovšem netýkala jen muže samotného, vztahovala se i na jeho rodinu. Proto útoky, jež na něj, jeho ženu a děti vedli jeho tchání, považoval za útok na svou čest. Matka a otčím jeho ženy podle něj nejen usilovali o jeho život, ale šířili o něm i pomluvy, například tvrdili, že je impotentní a jeho děti jsou ve skutečnosti někoho jiného. Pasamontova trpělivost přetekla, takže sepsal již zmiňované „Paměti nejhorších zrad, které lze napsat“ a v nich vyjmenovává křivdy svých tchánů. Jako důvod pro jejich pomstychtivost ironicky uvádí to, že jim dává peníze na živobytí, a „el ser defensor de la honra de Dios y mía y de mi mujer, a su pesar“ (*Autobiografía*, s. 142), („to, že bráním čest Boha, svou a své ženy, přes jejich odpor“).

Čest byla tedy pro Jerónima de Pasamonte a jeho současníky velmi důležitá. Vedle víry nejvýrazněji formovala jeho rozhodnutí a určovala jeho chování. K účasti v bitvě a k boji na život a na smrt jej nemotivovala vrozená odvaha či touha proslavit se, ale obavy, aby nepřišel o čest. To samé platí pro jeho přátele v zajetí, kteří trvali na vyzbrojení, i když bylo kontraproduktivní, jen aby jejich čest zůstala nedotčena.

3. Pikareskní rysy Pasamontovy autobiografie

Pasamontova vojenská autobiografie už svou formou a dobou sepsání vybízí k tomu, aby byla srovnávána s pikareskním románem, s nímž má na první pohled mnoho společného. Při hledání pikareskních prvků v Pasamontově *Životě* budeme vycházet z vybraných definic a názorů několika autorů s vědomím, že existuje celá řada odlišných přístupů.

Jednou z možností určení pikareskního románu je kritérium, že protagonistou a zároveň vypravěčem příběhu je tzv. pícaro⁴¹. Etymologický původ slova pícaro není jasný. Podle nejznámější teorie pochází ze slovesa „picar“ (píchnout, uždibovat) a původně znamenalo pomocník v kuchyni, bez negativní konotace. Podle jiné teorie toto slovo vzniklo kvůli špatné pověsti vojáků – kopiníků (piqueros), kteří se potloukali po zemi a často se živili drobnými krádežemi.⁴² Chabásova verze, že pícaro je původně obyvatel Pikardie, je považována již za zastaralou a nejméně pravděpodobnou.⁴³ Poprvé slovo pícaro v kontextu, v jakém ho známe dnes, použil Mateo Alemán v *Guzmán de Alfarache*. Kdo tedy pícaro vůbec je? Je to člověk (většinou muž), který se narodí do prostředí spodiny společnosti, často do rodiny pochybné pověsti. Kvůli nedostatku prostředků je v mladém věku nucen opustit domov a vydělávat si na živobytí. Buď slouží u různých pánů, nebo žebře a krade. Na konci příběhu však pícaro procitne, obrátí se k Bohu a snaží se vést příkladný život, což má vést k morálnímu poučení čtenáře.

Zrod literárního pícara v XVI. století má svoje důvody. Ačkoliv je toto století zahrnuto do literárně Zlatého věku, ekonomicky a politicky se země nacházela v krizi. Žebráci a vandráci se stali nedílnou a početnou součástí španělské společnosti. Literatura se s krizí vypořádávala jednak ve fantastických rytířských románech, v nichž hrdina bez zaváhání a bez potíží vyřešil sebevětší problémy, vzniká však také právě pikareskní román s antihrdinou jako protikladem všemocných rytířů v hlavní roli.⁴⁴ Antihrdinou je proto, že nemá žádné dobré vlastnosti, je nevďěčný, pomstychtivý a zlý,

⁴¹ Překlad slova je problematický. Do angličtiny bývá překládán většinou jako „rogue“ nebo „delinquent“, tedy „darebák“ či „delikvent“. Lze najít mnoho vyhovujících výrazů, já se však kloním k názoru, že je lepší toto slovo nepřekládat, jelikož se jedná o specifický pojem – stejně jako pikareskní román (jemuž dal *pícaro* název), který se rovněž nepřekládá.

⁴² SIEBER, Harry. *The Picaresque*. London : Methuen & Co, 1977. s. 5-6

⁴³ CHABÁS, Juan. *Dějiny španělské literatury*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 128

⁴⁴ SORIA, Carlos. Introducción. In QUEVEDO, Francisco de. *Historia de la vida del Buscón, Sueños*. Spain : Ediciones Rueda, 1996. s. 7-28

zajímá se jen o sebe. Navíc je cynický a pasivní, není schopen postarat se ani sám o sebe, natož vyřešit problémy někoho jiného.

Aplikujme nyní tato kritéria na Jerónima de Pasamonte. Ten se narodil do zcela početné rodiny aragonských šlechticů, ačkoliv pravda nepříliš bohaté, a byl tedy velmi důstojného původu. Od samého začátku patřil do té vrstvy společnosti, kam se pícarové snažili celý život dostat. Ovšem osudem (či, dle jeho slov, Bohem) byl vržen „do světa bližšího pícarům než šlechticům“⁴⁵. V mladém věku mu zemřeli rodiče a on byl nucen odejít do Sorii, kde pak sloužil osemskému biskupovi a později rytíři jménem Antonio Calderón. Ve dvou kratičkých kapitolách popsal celé období svého života, které by se dalo označit za nejvíce pikareskní, jelikož sloužil různým pánům. Kromě příhody se strašidlem, jež jej děsilo v domě biskupa, žádné podrobné údaje o tomto úseku svého života neposkytuje. Je však krajně nepravděpodobné, že by své pány okrádal či se živil nezákonně. O své službě u biskupa mlčí úplně, v kapitole věnované jeho druhému pánu Antoniu Calderónovi (která má necelé čtyři řádky) jen stručně píše: „Allí estuve muy malo, pero fuí muy regalado y estuve bueno.“ (Autobiografía, s. 34), („Tam jsem se měl špatně, ale byl jsem štědře obdarován a pak mi bylo dobře.“) Pikareskní období pak končí, jelikož pro něj ihned poté přijel bratr a odvezl jej ke strýci Godinovi, knězi v Calatayudu, aby u něj studoval. Toto je další rozkol s osudem pícarů, protože těm se nedostávalo žádného vzdělání kromě školy života od jejich pánů.

Největší rozdíl však spočívá v samotné podstatě osobnosti hlavního hrdiny. Pícaro se uchyluje k zavrženíhodným praktikám pro dosažení svých cílů, okrádá lidi, lže a podvádí. Jerónimo de Pasamonte si naopak zakládá na své cti (téma cti hraje v jeho díle důležitou roli), křesťanské čistotě a bezúhonnosti. Pasamonte za celý svůj život nic neukradne, chová se naprosto vzorně a naopak se snaží bezpráví vymýtit. Pochopitelně zde je možnost, že o nepříznivých věcech pouze nenapsal, to však nic nemění na jeho literárním obrazu. Místo k pochybnostem se nabízí u otázky žebrání, jelikož po návratu ze zajetí se nacházel ve velmi špatném stavu a zjistil, že ho rodina vydělila. Žil pak z dobré vůle jiných a žádal je o finanční či materiální výpomoc. V nouzi mnohokrát žebral, ovšem stěží lze jeho činnost srovnávat například s typickým pícarem Guzmánem de Alfarache, který zubožení a potřebnost při žebrání mnohdy jen předstíral, aby vzbudil lítost a vydělal si více peněz. Zajímavá je úvaha Alexandera Parkera, že

⁴⁵ „un mundo más cercano al del pícaro que al del noble“

BUNES IBARRA, Miguel Ángel de . Prólogo I. In PASAMONTE, Jerónimo de. *Autobiografía*. Sevilla : Espuela de plata, 2006. s. 11

pícarové se v delikvenci radikalizují až po vydání právě *Guzmána de Alfarache*. Lazarillo podle něj dělal spíše „klukoviny“ než zásadnější delikty. Kradl výhradně jídlo – a to jen, když měl hlad – a kromě pomstychtivých zlomyslností nikomu úmyslně neublížil. Na tomto základně ostatně Parker staví svou teorii, že Lazarillo de Tormes není pikareskní román, protože „Lázaro není pícarem“⁴⁶. Nejblíže ze známých pikareskních hrdinů má však Pasamonte právě k Lazarillovi, ačkoliv také mezi nimi je velký rozdíl. Těžko se také hledá paralela mezi typickým napravením hříšného pícara a jeho obrácením se k víře a k Bohu. Pasamonte se těžko může polepšit, když vedl příkladný život. A jeho hluboká víra se sice ke konci stupňuje až do fanatických rozměrů, ovšem nejedná se o zvrát, pouze o gradaci od dětství přítomného přesvědčení. Jerónimo de Pasamonte zkrátka není pícaro. Přestože se pohyboval v prostředí, které je pro pícarý typické, si Pasamonte uchoval smysl pro čest a víru v Boha. Ani chudoba a extrémní hlad jej neinspiroval ke kriminální činnosti, ačkoliv několikrát vyčerpáním málem zemřel.

Ostatně existují i jiné definice pikareskního románu, které si nekladou za podmínku přítomnost pícara. Jejich nepopiratelná výhoda je, že i určování toho, kdo je a není pícaro, může být problematické, jelikož se odborníci ani v této záležitosti nejsou schopni shodnout. Zmiňme proto velmi širokou definici pikareskního románu, již nabízí Richard Bjornson, který definování pikareskního románu na základě nejasných charakteristik hlavního hrdiny považuje za nešťastné. Literární fenomén nazývaný pikareskní román lze podle něj identifikovat na základě tří významných aspektů. Těmi jsou:

1. Primitivní předrománový „styl“ či „mýtus“ putujícího hrdiny z nižší vrstvy.
2. Tematické a strukturální konvence, které se s ním začnou spojit.
3. Konkrétní práce, které převádějí tyto konvence do individualizované podoby s vlastními ideologickými, estetickými a morálními předpoklady.⁴⁷

První bod Pasamontova autobiografie splňuje, jelikož hlavní hrdina opravdu neustále putuje, zřídka se zdržuje dlouho na jednom místě a trvale se usadí až na konci příběhu, tak jako v pikareskním románu. Původem sice není z nízké společenské vrstvy,

⁴⁶ „Lázaro no es pícaro“

PARKER, Alexander A. *Los pícaros en la literatura : La novela picaresca en España y Europa (1599-1753)*. Madrid : Editorial Gredos, 1975. s. 17

⁴⁷ „The primitive prenovelistic „mode“ or „myth“ of lower-class, wandering hero, the thematic and structural conventions which become associated with it, and the specific works which integrate these conventions into individualized forms with their own ideological, aesthetic, and moral assumptions.“
BJORNSON, Richard. *The Picaresque Hero in European Fiction*. Madison : The University of Wisconsin Press, 1977. s. 7-8

ovšem po smrti rodičů na společenském žebříčku upadá a po návratu ze zajetí se ocitne zcela bez prostředků, tudíž se dopracuje i k velmi nízkému společenskému postavení. Druhý bod Pasamontův *Život* splňuje jen částečně, obsahově se totiž s pikareskním románem příliš nekryje. Tematickým konvencím, jimiž kromě už zmiňovaných charakteristik pícara lze rozumět také sociální kritiku, se budeme věnovat později. V strukturálních a formálních konvencích, jak již bylo řečeno v první kapitole, se *Život* s pikareskním románem shoduje téměř ve všem, což je dáno tím, že vojenské autobiografie formálně vycházely z pikareskního vzoru.

Co se týče třetího bodu, ten v podstatě jen zaštiťuje konkrétní aplikaci prvních dvou bodů a ponechává přitom volnost v ideologické, estetické a morální stránce, podle libosti autora. Ponechává prostor pro individuální tvůrčí názory. Z definice Richarda Bjornsona tedy *Život* částečně splňuje všechny tři body. Já se však přikláním spíše k první definici určující pikareskní román, podle mého názoru nelze hovořit o pikareskním románu, pokud v něm nefiguruje pícaro.

Zásadním rozdílem mezi *Životem a strastmi Jerónima de Pasamonte* a pikareskními romány je rovněž pravdivost a účel díla. Pikareskní román je autobiografií fiktivní, tedy vymyšlenou. Protagonista a vypravěč jsou táž osoba, ovšem autor stojí zcela mimo. Zato v případě Pasamonta se neshodují jen osoby protagonisty a vypravěče, ale také autora (tedy spíše jeho literárního alterega). Co se týče účelu děl, lze mezi oběma žánry najít rozdíly i styčné body. Pikareskní romány se snaží upozornit na nešvary ve společnosti a zároveň slouží jako morální poučení. Toho se má čtenáři dostat na konci díla, kdy pícaro procitne, začne litovat svého dosavadního hříšného života a obrací se k Bohu, jak již bylo několikrát zmíněno. Morální funkce díla však bývá zpochybňována a naopak pikareskní díla odsuzována jako nemorální a nabádající ke zločinu. Výklad je zkrátka dvojitý a záleží na každém, jakou interpretaci si zvolí. Důležitější je však funkce satirická a sociální. Pikareskní romány řeší jak soudobá společenská témata: tradiční (např. honra – čest), tak odvěké problémy společnosti, jako pokrytectví, přetvářku a lakotu, a aktuální problémy – chudobu, žebráctví, zkaženost církve či tzv. conversos (pokřtěné židy). Siebre je pro jejich vypovídací hodnotu dokonce označil za sociální dokument.⁴⁸ Naopak Zamora Vicente k jejich historické hodnotě přistupuje opatrně:

⁴⁸ SIEBER, Harry. *The Picaresque*. London : Methuen & Co, 1977. s. 7

„My Španělé bychom na tom byli hodně špatně, kdyby tehdejší realita byla výhradně taková, jak ji představuje *Rošřák*, to nejméně reálné, co si lze představit.“⁴⁹

Záměr díla Jerónima není jasný, jak jsme uvedli v první kapitole. Ať byl ale jeho pravý úmysl jakýkoli, podařilo se mu zřejmě nevědomě popsat zajímavou sociální realitu té doby. Jeho dílo v podstatě ukazuje, že aby se člověk dostal na dno společnosti, nemusí nutně pocházet z nízkých kruhů, krást a žebrať, ale stačí pocházet z dobré rodiny, jež se dostala do nesnází, a chtít se stát knězem. Pasamonte sice nepřízeň osudu ustál a nechal se naverbovat armádou, ovšem k pádu na úroveň pravých pícarů neměl daleko. Ještě blíže k němu měl po návratu ze zajetí. Jeho *Život* takto dokumentuje problém válečných veteránů, o něž se stát neuměl postarat. Vypovídající je situace, kdy se po osvobození ze zajetí Pasamonte dostal do Itálie, kde se hlásil o výplatu za vykonanou službu, za níž ještě nedostal zapláceno, a úředníci si jej mezi sebou stále jen přehazovali:

„Yo me bajé tan desconsolado que no lo podría encarecer, considerando si a un hombre como yo que viene de cautiverio y ha derramado tanta sangre le quitan el sudor, ¡qué harán a los demás! Juzgué que había más embustes entre cristianos que entre turcos. [...] Fué tanta el angustia que me dio, que de la gradilla donde estaba arodillado caí muero en aquel suelo.“ (Autobiografía, s. 89)

(„Odešel jsem velmi zkroušený, že jsem ho nemohl přesvědčit, a přemítal jsem, že pokud muži jako jsem já, který prošel zajetím a prolil tolik krve, odpírají zásluhy, co asi udělají těm ostatním? Usoudil jsem, že je víc podvodníků mezi křesťany než mezi Turky. [...] Přišla na mne taková úzkost, že jsem ze schůdků, na nichž jsem klečel, spadl polomrtvý k zemi.“)

Prošel řadou takto bezútěšných situací a deziluzí. Pasamonte díky pomoci přátel a známých přežil, ale stejně musel přes bídny zdravotní stav pokračovat v práci pro armádu. I jeho autobiografie tedy přináší zajímavé svědectví o tehdejší společnosti a způsobu života, což je zřejmě jejím největším přínosem.

Jak v případě fiktivních autobiografií, tak v případě té analyzované autentické můžeme hovořit o realismu, jakkoli je třeba brát ho s rezervou. Paradoxně realističtější a autentičtější působí právě pikareskní romány, protože nemají důvod nic přikrášlovat, takže realita je tam prezentována se všemi klady i zápory, což se týká i postav. Tomu je snadné uvěřit. Naopak jelikož Pasamonte obhajuje své zájmy a snaží se působit v co nejlepším světle, má čtenář podezření, že si část příběhu nechává pro sebe, zvláště proto,

⁴⁹ „Aviados estaríamos los españoles si nuestra realidad hubiera sido exclusivamente lo que refleja *El Buscón*, lo menos real que se puede pensar.“ ZAMORA VICENTE, Alonso. *Qué es la novela picaresca*. Alicante : Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2002.

že jeho vyprávění činí dojem, že to byl svatý muž. Na věrohodnosti mu nepřidávají ani jeho náboženské vize zázraků a strašidel spolu s paranoidními záchvaty, jichž na konci přibývá. Nutno však uznat, že popis podmínek během zajetí je podáno poměrně zdařile. Jeho následné líčení strastí a kterak se proti němu všichni, včetně blízkého příbuzného, spikli, již zavdává pochybnosti, ovšem problémy s úřady a nekonečnou administrativou působí věrohodně. Je však třeba stále mít na paměti možnost, že informace v jeho autobiografii mohou být zkreslené.

Pro shrnutí na závěr lze podotknout, že *Život a strasti Jerónima* de Pasamonte má určité společné znaky s pikareskním románem, ale jsou spíše formálního (stejná struktura) a sekundárního (sociální svědectví) rázu. *Život* má z pikareskních románů nejbližší k *Lazarillovi de Tormes*. To je zřejmě dáno především tím, že samotný *Lazarillo* je spíše hraničním žánrem a nelze ho bezvýhradně zařadit k pikaresknímu románu. Obě autobiografie také vznikaly v XVI. století a není mezi nimi tak velký časový odstup. Existuje ještě jistá možnost, že se Pasamontovi *Lazarillo* dostal do ruky a jeho dílo přímo ovlivnil, to však nebylo nijak prokázáno.

4. Téma zajatectví

4.1. Téma zajatectví v XVI. a XVII. století

V šestnáctém a sedmnáctém století je v literatuře téma Turků a Arabů neboli Maurů (moros) velmi živé. Tak jako se dříve objevovali v kontextu heroických eposů (*Píseň o Cidovi - Cantar de Mio Cid*) či ve formě idylických maurských románů (novelas moriscas), v tomto období převážně vystupují v odlišné roli: nikoliv jako dobyvatelé a nepřátelé Reconquisty či vznešení milovníci⁵⁰, ale jako krutí vězňitelé a otrokáři. Literatura tak reagovala na soudobé historické okolnosti. Osmanská říše, předchůdce dnešního Turecka, v průběhu šestnáctého století ovládala nejen rozsáhlé asijské území, ale rozpínala se až do východní Evropy a získala území severní Afriky. Z této pozice Turci útočili na evropské mocnosti nejen přes východní hranici, ale ohrožovali je rovněž z jihu. Podnikali loupežné námořní výpravy do bohatých italských měst a napadali obchodní i cestovní lodě, jejichž majetek si přivlastnili a jejichž posádku brali do zajetí a následně prodávali do otroctví.⁵¹ Když Turci opakovaně napadali středomořské přístavy, zformovala se Svatá liga, v níž Benátky, papežský stát a Španělsko spojily síly a roku 1571 se utkaly s Turky v slavné námořní bitvě u Lepanta. Pod vedením Španěla Juana de Austria křesťané zvítězili, Turky ovšem dlouhodobě nezastavili. Byly to právě následné turecké protiútoky, jež uvrhly do zajetí mnoho evropských vojáků, mimo jiné také Miguela de Cervantes či Jerónima de Pasamonte, a způsobily, že díky literárně nadaným svědkům se téma zajatectví během Zlatého věku dostává do popředí. Existují dvě formy zpracování této tematiky: jednou je literární fikce (především ve formě byzantského románu), druhou jsou realistické a reálné historie popisující skutečné události.⁵²

Byzantské romány mají dlouho historii, ve Španělsku však tento žánr vzkvétal především právě v šestnáctém a sedmnáctém století. Vychází z řecké výpravné prózy a kombinuje prvky dobrodružné a milostné literatury. V určitých rovinách se byzantský román prolíná s romány rytířskými (novelas de caballerías) a sentimentálními (novelas sentimentales). Zatímco rytířské romány se soustředí především na akci a peripetie hrdinů a sentimentální romány naopak v přední linii prezentují milostný příběh, byzantský román tyto dvě roviny udržuje v rovnováze. Hlásí se ke svým řeckým

⁵⁰ Ačkoliv tento stereotyp se může vyskytovat v této době hojném byzantském románu.

⁵¹ CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha : Libri, 2005. s. 80-81

⁵² CAMAMIS, George . *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. s. 14

kořenům (výpravy hrdinů jsou podobné Odysseovým útrapám a putování) a často mívá i didaktický záměr.⁵³ Základním rysem je fantastičnost a nereálnost vyprávění. Fiktivní příběhy byzantských románů sledují stejné schéma: buď je zamilovaná dvojice nepřízní osudu či rodiny rozdělena a shledává se až po dlouhé cestě a mnoha úskalích, z nichž jedním bývá právě zajetí maurskými korzáry, nebo láska vzniká během doby věznění a zamilovaní spolu absolvují nebezpečný útěk za svobodou. U těchto čistě zajateckých příběhů odborník na maurskou tematiku Teijero Fuentes určil opakující se schémata, sled etap, kterými procházejí:⁵⁴

- 1) zajetí
- 2) příjezd do Berberie či Turecka
- 3) prodej zajatce
- 4) navázání milostných vztahů mezi zajatcem/zajatkyní a Turkem/Turkyní
- 5) návrat

Mezi průkopníky tématu zajatectví patří Miguel de Cervantes a Fray Diego de Haedo. Obecně nejznámější autor Zlatého věku, Miguel de Cervantes, měl v mnohém podobný osud jako Jerónimo Pasamonte. Oba sloužili u španělské armády, jeden čas dokonce ve společném pluku, oba se účastnili bitvy u Lepanta, kde projevili výjimečnou statečnost, oba byli zajati nepřáteli a několik let věznění a oba následně byli literárně činní. Zde však paralela končí, jelikož Cervantes se už za svého života stal úspěšným spisovatelem a uznávaným vojenským veteránem, zatímco Pasamonte své dílo nikdy nevydal a po sérii osobních tragédií upadl do zapomnění – co o sobě nenapsal sám, to o něm nenapsal nikdo další.

Cervantes byl, stejně jako Pasamonte, výrazně ovlivněn zajetím v Alžíru a těžil ze své osobní zkušenosti v literárním poli. Kromě prozaické tvorby tématu zajetí věnoval i dramata⁵⁵. U Cervantesových prozaických děl je zařazení do kategorie byzantského románu problematičné, avšak především jeho dílo *Útrapy Persilese a Sigismundy* (*Los trabajos de Persiles y Sigismunda*) hlavní kritéria žánru splňuje. Jedná se o fantastický, zcela smyšlený příběh o lásce a putování za štěstím. Cervantes jej, na rozdíl od kritiky, považoval za svůj nejlepší román. Pro téma zajatectví je však

⁵³ TEIJEIRO FUENTES, Miguel Ángel. *La novela bizantina española : Apuntes para una revisión del género*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1988. s. 16

⁵⁴ 1) captura 2) llegada a berbería o Turquía 3) la venta del cautivo 4) establecimiento de relaciones amorosas entre cautivo/a y turco/a 5) regreso

TEIJEIRO FUENTES, Miguel Ángel. *Moros y turcos en la narrativa áurea : (El tema del cautiverio)*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1987. s. 49

⁵⁵ např. *Los tratos de Argel*; *Los baños de Argel*

důležitější krátký příběh *Příběh zajatce* (*La historia del cautivo*)⁵⁶ vložený do prvního dílu *Quijota*, spadajícího do kategorie fiktivní prózy s realistickými prvky. Toto dílo se významně podílelo na rošíření zájmu o zajatectví ve společnosti. Hlavní linii příběhu sice tvoří zakázaná láska mezi hlavním hrdinou – zajatcem – a krásnou Zoraidou, ale pozadí a okolnosti příběhu jsou rovněž významné. Příběh čerpá přímo z osobních zkušeností Cervantese a na rozdíl od *Persilese a Sigismundy* působí věrohodně. Cervantes totiž vypravěče a zároveň hlavního hrdinu zasadí do místa skutečných událostí v odpovídajícím čase: otrok se účastní bojů, jež v historii proběhly, a komentuje historický vývoj používá přesné názvy a data. Stále se však celkově jedná o literární fikci, ačkoliv jí autobiografické prvky dodávají zdání autenticity.

Kromě Cervantese, jehož jméno je celkově s alžírským zajetím spojováno nejčastěji, se na rozšíření tématu zajatectví podílel i méně známý muž, Fray Diego de Haedo. Jeho *Místopis a obecné dějiny Alžíru* (*Topographia e historia general de Argel*) byl dokončen roku 1605, ještě před vydáním *Quijota*, vyšla však až o sedm let později. Toto pětisvazkové dílo velmi podrobně pojednávalo o podmínkách v alžírském zajetí. George Camamis jej popisuje jako „historické a popisné dílo, s bezpočtem naprosto pravdivých příběhů a s nepopíratelným literárním přínosem, díky kterému přišly do módy autobiografie kněží a vojáků v zajetí.“⁵⁷ Jelikož se *Místopis* blíží spíše sociologické a geografické studii než beletrii, a navíc obsahuje v některých svazcích pravdivé příběhy skutečných osobností (mimo jiné i Cervantese)⁵⁸, se stejně jako *Příběh zajatce* se svými autobiografickými prvky přibližuje druhé formě zpracování tématu zajatectví a je žánrově těžko zařaditelná.

Touto druhou formou zpracování tématu zajatectví je realistické podání historických událostí ve formě autobiografie. Tato varianta je sice co se týče literárních kvalit méně působivá, obsahově je však stejně poutavá a čtenáře zaujme hlavně svou autenticitou. Autory těchto próz jsou výhradně lidé s osobní zkušeností z tureckého

⁵⁶ Václav Černý překládá slovo „cautivo“ jako otrok, nikoli zajatec: „Donde el cautivo cuenta su vida y sucesos“ (Quijote I, s. 357) / „V níž otrok líčí svůj život a příhody“ (Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha, s. 294). Žánr této příhody není jasný, Lucero Sánchez tuto problematiku analyzuje v kapitole „La novela morisca, la novela bizantina y el tema del cautiverio. En busca de un género para la *Historia del cautivo*.“ a dochází k závěru, že se jedná o hraniční formu v podstatě vytvářející svou vlastní kategorii. LUCERO SÁNCHEZ, Ernesto. La Historia del Capitán cautivo como nuevo relato de frontera (primer paso hacia la novela moderna). *Espéculo. Revista de estudios literarios*. : Universidad Complutense de Madrid [online]. 2005, 31.

⁵⁷ „Obra histórica y descriptiva, con innumerables relatos de intachable veracidad e innegable méritos literarios, puso de moda las autobiografías de clérigos y soldados cautivos.“

CAMAMIS, George. *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. s. 7

⁵⁸ CAMAMIS, George. *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. s. 95

zajetí. V jejich dílech tedy odpadá nereálná milostná rovina, která je důležitou součástí většiny byzantských románů. Tito lidé nemají vždy literární nadání a nevynikají vytríbeným jazykem, jedná se však o lidi vzdělané, jelikož uměli číst a psát. Autory autobiografií se tedy nemohl stát každý, ale jen kněží a vojáci z lepších rodin, kteří byli při nějaké příležitosti zajati Turky či Maury.

Mezi nejznámější díla této kategorie patří především autobiografie otce Jerónima Graciána, Diega Galána a Jerónima de Pasamonte. Padre Jerónimo Gracián byl zpovědníkem Terezy z Ávily a byl nejvzdělanějším autorem zajatecké autobiografie. Do zajetí padl při přepadení cestovní lodi maurskými korzáry, nezůstal v něm však dlouho, již po roce a půl byl vykoupen. Jeho spis pojednávající o této zkušenosti se našel náhodou mezi díly Terezy z Ávily. Autobiografie Diega Galána (*Zajetí a strasti Diega Galána – Cautiverio y trabajos de Diego Galán*) a Jerónima de Pasamonte (*Život a strasti Jerónima de Pasamonte – Vida y trabajos de Jerónimo de Pasamonte*) jsou jediné dvě autobiografie od zajatých vojáků, které se ze XVII. století dochovaly.⁵⁹ Diego Galán v díle vystupuje jako čtrnáctiletý chlapec, který v touze po dobrodružství uteče z domova a stane se vojákem. Roku 1589 je však unesen piráty do Alžíru, kde je prodán jako otrok na galeje a během deseti let „toto dítě dospívající v muže prožije skutečnou odyseu jako galejník tureckého korzára“⁶⁰. Na rozdíl od autobiografie Jerónima de Pasamonte, která se tématu zajatectví nevěnuje jako celek, ale zabývá se jím pouze v kapitolách 17-30, pojednává dílo Diega Galána výhradně o zkušenostech ze zajetí. Podle George Camamise je autobiografie Diega Galána také jazykově a literárně mnohem propracovanější nežli ta Pasamontova. Přímě říká, že Galánova autobiografie „spíše než kniha pamětí, jak ta Pasamontova, to je autentický autobiografický román“⁶¹. Co se však týče jazykové úrovně, existují i odlišné názory. Avšak například autor prologu k *Diegu Galánovi* Manuel Serrano y Sanz má o jazykové úrovni díla jiné mínění, Galánův styl považuje za „zanedbaný a nevkusný“.⁶² Ovšem nehledě na zpracování a rozsah, tematicky jsou si *Zajetí a strasti Diega Galána* a *Život a strasti Jerónima de Pasamonte* velmi podobné.

⁵⁹ CAMAMIS, George . *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. s. 208

⁶⁰ „este niño que se va haciendo hombre vive una auténtica odisea como galeote de un corsario turco“
CAMAMIS, George . *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. s. 210

⁶¹ Más que una memoria que la de Pasamonte, la obra de Galán viene a ser una auténtica novela autobiográfica“

CAMAMIS, George . *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. s. 208

⁶² „desaliñado y de mal gusto“

CAMAMIS, George . *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. s. 208

4.2. Jerónimo de Pasamonte v tureckém zajetí

Jerónimo de Pasamonte se nedostal do zajetí při korzářském přepadení během plavby jako jeho kolegové⁶³, nýbrž během obrany dobytého města La Goleta v Tunisu. Pasamonte se účastnil přebírání hradbami opevněného města roku 1573, kdy se město vzdalo bez boje, jak popisuje: „huyéronse los moros y turcos de espanto y tomamos la ciudad sin pelear“ (Autobiografía, s. 38) („Maurové a Turci ve strachu utíkali a my jsme se zmocnili města bez boje“). Nicméně tak, jak znenadání nepřátelé utekli, tak se také o rok později vrátili s mocnou vojenskou silou, v srpnu město dobyli zpět a všechny přeživší prodali do otroctví.

Pasamonte spolu s dalšími byli pevně rozhodnuti zemřít, aby nepadli do zajetí, to se jim však nepodařilo, Pasamonte byl s ostatními těžce raněnými prodán za 15 dukátů a následovala pouť o 700 mílích, kterou Pasamonte absolvoval s neléčenými zraněními. Lékařské péče se mu dostalo až v tureckém Navarinu, kde po čtyřech měsících rekonvalescence začal pracovat.

Následuje líčení dlouhého osmnáctiletého zajetí, během kterého Pasamonte vystřídal mnoho prací i pánů, ze kterého se pokoušel mnohokrát neúspěšně uprchnout a které ho poznamenalo na celý život. Částečně si za tvrdost svého pobytu v zajetí však mohl sám. Jeho prvním pánem byl totiž kapitán, který jej učinil svým zahradníkem, žádal po něm nepříliš těžké práce a dokonce mu dovolil cestovat bez doprovodu do Konstantinopole a Tarazanalů. Pasamonte ale v Konstantinopoli v přístavu narazil na loď plnou křesťanských zajatců Rechesiho Bajá a vzdal se práce u svého prvního pána, aby se mohl s Rechesim a ostatními křesťanskými otroky plavit do Tuniska. Jeho další práce byla paradoxní: stavěl v La Goletě hradby, které před několika lety se španělskými spolubojovníky strhali.

Po nějakém čase byl s spolu s dalšími křesťany vybrán, aby pomáhal při stavbě hradu v Disertě. Hrad stál na kopci nad zátokou, hlídali ho jen staří muži a vojenské lodě dole, které ovšem čas od času vyjížděly hlídkovat na moře. Pasamonte se tedy rozhodl zorganizovat první z mnoha pokusů o útěk. Vše vycházelo podle plánu, pak se ale vrátila jedna z galér, jíž si vinou řeckého zrádce, který se mezi nimi skrýval, nevšimli; ta zvrátila průběh boje a mnozí zajatci na útěku byli zabiti. Pasamonte popisuje průběh bitky slovy „triste la madre que allí tuvo hijo“ (Autobiografía, s. 46) („nešťastná ta matka, jež tam měla syna“). Sám byl velmi těžce zraněn, po potlačení

⁶³ Miguel de Cervantes, Padre Jerónimo Gracián, Diego Galán, etc.

povstání byl navíc hozen do cely bez ošetření. On i ostatní přeživší však vyvázli bez trestu, jelikož svedli vinu na mrtvé kamarády, jak se předtím domluvili. Po měsíci odpočinku však museli nastoupit zpět do práce, ačkoliv jejich rány zdaleka nebyly zhojeny.

Pasamontův pán byl zanedlouho odvolán zpět do Konstantinopole a následně vyslán jako místokráľ do egyptské Alexandrie. Zde Pasamonte v létě vesloval šest měsíců na galejích, následujícího půl roku v zimě pracoval na souši. I zde se pokusil o útěk a opět to nedopadlo dobře. Tentokrát přesvědčil kováře, aby ho spolu s ostatními zakoval do křehkých pout, které by se daly lidskou silou zlomit. Kvůli neshodám mezi sebou se část otroků rozhodla uprchnout na vlastní pěst bez dohody s Pasamontem, čímž zpečetili osud všech. *Bajá*⁶⁴ tentokrát nebyl mírný, následoval přísný trest pro rebelující otroky – byly jim uřezány uši a nos. Jeden z nich, Jerónimo de Pati, byl umučen k smrti.

Pasamonte zůstal celý, podezření a trestu však neušel. Píše: „Por esta borrasca me hicieron unas manetas a posta, casi tan gruesas como la del pie, y por más de un año nunca me las quitaron, y me pusieron al indillo de la gumena junto al árbol a banda derecha, que es el banco de más trabajo que hay en la galera.“ (Autobiografía, s. 56) („Kvůli této smrti mi schválně udělali pouta na ruce skoro tak mohutné jako na nohou a déle než rok mi je nesundali, a posadili mě ke kotevnímu lanu přímo u stožáru na pravém křídle, což je místo, kde je nejtěžší práce na celé galéře.“).

Touha po svobodě však byla silná, takže Pasamonte neustal ve snaze osvobodit sebe a své druhy. Další pokus uskutečnil o dva roky později s pomocí františkánského kněze, který jim sehnal zbraně a další věci potřebné k uprchnutí. Avšak stejně jako při předchozích snahách, i nyní byl plán otroků překažen zrádcem, jímž byl tentokrát francouzský holič – luterán. Životy otroků byly ušetřeny jen proto, že kněz vzal veškerou vinu na sebe a zapřísahal *bajá*, že otroci o ničem nevěděli. Kněz byl vyhnán z města a životy otroků sice byly ušetřeny, každý byl však vyplacen po pěti stech až tisíci ranách. Pasamonte popisuje krutost při trestech: „Habiéndole dado hasta mil palos, le cortaron una oreja y le mandaron otro. [...] Y el barbero moro, con un caldero de vinagre y sal pistada lavaba las llagas como entraban, que ésta era la medicina.“ (Autobiografía, s. 67), („Když ho vyplatili asi tisíci ranami, uřezali mu ucho a poslali pro dalšího. [...] A ten maurský holič, s hrncem octa a soli, jim omýval rány, jak přicházeli, tohle bylo jejich ošetření.“) Pasamonte měl za to, že bude coby vůdčí

⁶⁴ Osmanský vojenský velitel.

osobnost jako jediný st'at, ale přálo mu štěstí, takže nakonec dostal jen 500 ran železnou holí a ani o ucho nepřišel.

Po čtyřech letech v Alexandrii byl Pasamontův pán převelen do Misistra⁶⁵, kde pobýli dva roky. Následně se vrátili do Konstantinopole, odkud byli vysláni do Alžírsko. Tam byl Pasamonte od roku 1580-82 pod vedením vícekrále Ochalího.⁶⁶ Pracoval převážně jako veslař na galérách, což byla podle jeho slov nejtěžší práce otroka: „Y era el trabajo tanto y la privación del sueño, que me dieron tres veces de palos porque cantaba, que no tenía otro alivio.“ (Autobiografía, s. 71), („A byla to taková práce s nedostatkem spánku, že mne třikrát zbili, protože jsem zpíval, jelikož jsem neměl jiné útechy.“) Dalším místem, kam byl Pasamonte poslán, byl Rhodos.

Na tomto místě pracoval Pasamonte opět jako galejník, pod vedením renegáta Chafera Arráize, který ho nenáviděl: „Y juro de hombre honrado que en estos ocho años de la guardia de Rodas no se pueden contar los palos que siempre me daban en la cabeza por que muriese.“ (Autobiografía, s. 72), („A přísáhám na svou čest že za těchto osm let služby na Rhodosu nelze spočítat všechny rány, které mi dávali do hlavy, abych umřel.“)

Nakonec do záležitostí Pasamonta vstoupil kněz Bartolomé Pérez de Nuero, který po obchodnících poslal 150 *eskudů*⁶⁷ na jeho vykoupení. Nicméně Rechesi Bajá odmítl výkupné a rozhodl se Pasamonta nikdy neprodat. Tou dobou byla uzavřena dohoda mezi Hazanem Haga a Rechesim Bajá, jež řešila jejich majetkové poměry: Rechesiho syn si vzal Hazanovu dceru a majetek měl zdědit ten potomek, který přežije. Nedlouho po této dohodě zemřel Rechesi Bajá a Pasamonte se dostal do moci Hazana Haga, z čehož měl velkou radost: „Fué Dios servido que el que no me quiso dar por rescate fuese primero al infierno, que no fué poco bien para mí.“ (Autobiografía, s. 73), („Buď pochválen Bůh, že ten, jenž mne nechtěl za výkupné dáti, šel do pekla jako první, což pro mne bylo nemálo dobré.“)

Radost mu však dlouho nevydržela. Byl převelen z Rhodosu do Konstantinopole a práce se ztížila, tresty zpřísnily, myšlenky na útěk nebo na vykoupení nebyly možné. „Entrando yo en este cautiverio de Hazan Haga, general de la mar, perdí toda la esperanza de mi libertad.“ (Autobiografía, s. 76), („Když jsem se ocitl v zajetí Hazana

⁶⁵ Autobiografía, s. 70 – Misistro, s. 71 – Mixisto

⁶⁶ Jedná se o známého alžírského místokrále Uluy Alího, několikrát zmiňovaného i Cervantesem. (RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988, s. 27)

⁶⁷ eskudo (escudo) = tehdejší měna

Hagy, generála moří, ztratil jsem veškerou naději na svobodu.“) Napsal proto dopis knězi Perézi de Nueros, aby za něj u papeže vyžádal vysvěcení. Ačkoliv se mu nedostalo odpovědi, i bez vysvěcení kázal ostatním křesťanským otrokům „con no poco aplauso de gente“ (Autobiografía, s. 77), („za nemalého potlesku lidí“).

Ve službě Hazana Hagy Pasamonte zůstal dva roky, poté jeho nový pán zemřel a on přešel do vlastnictví jeho syna. Ten byl však ještě velmi mladý a nezkušený, takže po smrti otce neuměl reagovat na nastalé zmatky a byl odvezen do bezpečí. Této volnější situace využil Pasamonte a jeho spojenec Pablo Mariano. Díky penězům od kněze Peréze de Nueros se podařilo úspěšně vyjednat výměnu Pasamonta za výkupné: „Y con gloria y honra de mi Dios, después de su santa Resurrección, yo resucité en mi libertad.“ (Autobiografía, s. 80-81), („A se slávou a ctí mého Boha, po jeho svatém Zmrtvýchvstání, jsem vzkřísil svou svobodu.“)

Ačkoliv se Pasamonte vykoupil z otroctví, jeho útrapám nebyl konec. Cesta do křesťanské Evropy nebyla snadná. Dokonce málem opět padl do zajetí, když loď, na níž cestoval, jen stěží a díky velkému štěstí uprchla před korzářskou loupežnou lodí. Jak již bylo řečeno, snadné to Jerónimo de Pasamonte neměl ani po návratu do vlasti, kde se marně domáhal svých práv zasloužilého válečného veterána.

Ačkoliv bylo arabské zajetí silným zážitkem pro všechny literární autory, kteří jím prošli, pro Jerónima de Pasamonte bylo přímo klíčové a určující pro další život. Zřejmě je to i tím, že na rozdíl od ostatních strávil Pasamonte v otroctví celých osmnáct let, což je nejdelší doba ze všech známých křesťanských literárních příběhů. Pro srovnání, Cervantes se osvobodil ze zajetí již po pěti a půl letech. Takto dlouhý pobyt mezi „nevěřícími“ Pasamonta fyzicky velmi vyčerpával a poznamenal i psychicky. Inspiroval jej, podle jeho slov, také k sepsání pamětí.

Těžkost Pasamontova údělu tkvěla i v tom, že nebyl povahou a myšlenkami voják. Postavou byl sice urostlý a silný, od dětství však toužil po duchovní kariéře. Touha po vzdělání a kněžském rouchu ho ostatně přivedla i k armádě a následně do arabského zajetí. Víra v Boha a nezdolný duch mu sice byly oporou, mnohdy mu však působily spíše problémy. Jeho opakované, nepovedené pokusy o útěk vedly k přísným trestům a umisťovaly ho na těžší a nebezpečnější pracovní místa. Ostatně lze mluvit o štěstí, že za toliké vedení povstání nebyl svými maurskými pány sťat.

Téma zajatectví v autobiografii Jerónima de Pasamonte je popsáno realisticky, místy až naturalisticky, avšak hrůzy zajetí a přísné tresty, které následovaly za vzpurné chování, lehce ztrácely na síle kvůli Pasamontovu příliš stručnému, suchému podání.

Chybí alespoň minimální popisy jakýchkoli detailů či podrobnější zastavení se u nějaké situace. Kvůli tomu kniha ztrácí na kvalitě jako možný pramen informací, jelikož poskytuje jen základní fakta. Děj je zachycen pouze v hrubých náčrtech a úplně chybí například vnitřní pocity Pasamonta, pokud nepočítáme vztek nad nevydařenými útěky a zbožné dovolávání se Boha. Pasamonte tedy nevyužil ani potenciál dobrodružných akcí, který jeho zkušenosti jistě skýtaly, ani možnosti sdělení osobního prožitku; zůstal jen na povrchu událostí, které bez přílišné pečlivosti popisoval. Není překvapením, že velký prostor věnoval svým zásluhám a své zbožnosti a že ze situace vychází jako příkladný, jediným hříchem neposkvrněný křesťan.

5. Cervantesova otázka

Roku 1605 bylo vydáno dílo *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* (*Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*) napsané Miguelem de Cervantes y Saavedra. O devět let později, roku 1614, vyšlo pokračování tohoto románu známé jako apokryfní *Quijote* či Avellanedův *Quijote* (*Quijote* apócrifo o *Quijote* de Avellaneda), celým názvem *Segundo tomo del ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha, que contiene la tercera salida, y es la quinta parte de sus aventuras*⁶⁸, které do českého jazyka ještě nebylo přeloženo. Autor tohoto svazku se prezentuje v prologu jako „Licenciado Alonso Fernández de Avellaneda, natural de la Villa de Tordesillas“ (Licenciát Alonso Fernández de Avellaneda, původem z Villy de Tordesillas). O rok později, roku 1615, vyšla druhá část *Důmyslného rytíře dona Quijota de la Mancha*⁶⁹, v níž Miguel de Cervantes zdůrazňoval, že je zároveň autorem první části, a tedy právoplatným pokračovatelem vyprávění o donu Quijotovi.

Jak sám Cervantes naznačuje v úvodu k druhé části, je geografické zařazení i jméno autora apokryfního *Quijota* falešné⁷⁰. Dle cervantistů Martína de Riquera⁷¹ či Alfonsa Martína Jiméneze⁷² je pátrání po pravé totožnosti osoby, jež se skrývá pod pseudonymem Avellaneda, jedním z hlavních cílů hispanistů po celém světě. V 18. století započaly snahy o odhalení reálné osoby stojící za jménem Avellaneda a v 19. století se objevily první více či méně podložené hypotézy, které odkazovaly k rozsáhlému seznamu kandidátů. Zmíňme jen ty nejznámější domnělé autory apokryfního *Quijota* z těch, které uvádí Martín Jiménez⁷³, jakými jsou například Lope de Vega, Tirso de Molina, Juan Martí, Francisco de Quevedo či dokonce sám Cervantes a mnoho dalších. Cílem této kapitoly však není analyzovat problematiku autorství falešného *Quijota*, ale pouze nastínit argumenty a důvody pro jednu z těchto hypotéz, a

⁶⁸ *Druhý díl o důmyslném rytíři donu Quijotovi de la Mancha, jenž obsahuje třetí výpravu a pátou část jeho dobrodružství*

⁶⁹ v orig. *Segunda parte del ingenioso caballero don Quijote de la Mancha*

⁷⁰ „Pues no osa a parecer a campo abierto y al cielo claro, encubriendo su nombre, fingiendo su patria, como si hubiera hecho alguna traición de lesa majestad.“ (Don Quijote de la Mancha II, Prólogo, s. 486) („když se neodvažuje zjevit se v otevřeném poli na denním světle, zakrývá své jméno a vymýšlí si rodiště, jako by se byl provinil urážkou majestátu“; *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, Předmluva, s. 384)

⁷¹ RIQUEL, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988.

⁷² MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005.

⁷³ Ibid. s. 71

to tu, jež se domnívá, že za pseudonymem Avellaneda se skrývá Jerónimo de Pasamonte.

Pokud Pasamonte má být autorem falešného pokračování, je potřeba objasnit motiv, který ho k sepsání apokryfu vedl, a cíl, jímž tímto činem sledoval. Ačkoli o autorství apokryfního *Quijota* se stále vedou debaty a názory vůbec nejsou jednotné, většina cervantistů se shoduje⁷⁴, že postava Ginesa de Pasamonte, vystupující v Cervantesově prvním dílu *Quijota*, je ve skutečnosti literární obraz Jerónima de Pasamonte, a to ne příliš lichotivý. Tím získává Pasamonte závažný důvod k případné pomstě Cervantesovi.

5.1. Zesměšnění Jerónima de Pasamonte v prvním díle *Quijota*

Postava Ginesa de Pasamonte se objevuje poprvé v kapitole XXII v první části Cervantesova *Quijota*, nazvané „De la libertad que dio don Quijote a muchos desdichados que, mal de su grado, los llevaban donde no quisieran ir“ („O tom, jak don Quijote opatřil svobodu mnoha ubožákům, které násilně vedli, kam se jim nechtělo“). Don Quijote spolu se Sanchem Panzou na své cestě po La Manche vidí průvod lidí s okovy na ruku a na krku v doprovodu ozbrojených stráží. Sancho Panza obratem komentuje situaci: „Ésta es cadena de galeotes, gente forzada del rey que va a las galeras“ (Don Quijote I, s. 177), („To je řetěz galejníků, lidí, jež dává král násilně odvádět na galeje.“; Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha, s. 155).

Don Quijote se ve své naivitě pobouří nad skutečností, že král násilně nutí lidi sloužit. Nepomohou vysvětlení Sancha Panzy, že se jedná o zločince, kteří si tak odpykávají svůj trest. Don Quijote se rozhodne všechny osvobodit, protože „van de por fuerza, y no de su voluntad“ (Don Quijote I, s. 177), („ti lidé jdou z donucení a ne dobrovolně“; Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha, s. 155). Nejprve se všech ptá, zač byli odsouzeni. Nepochopí nadsázku a ironii galejníků, takže je hluboce přesvědčen, že jsou ti nebožáci odsouzeni za lásku, za zpěv a jiné bohulibé či neškodné činnosti. Nakonec přistoupí k muži, který má mít na svědomí nejtěžší zločiny ze všech.

Tras todos éstos, venía un hombre de muy buen parecer, de edad de treinta años, sino que al mirar metía él un ojo en el otro un poco. Venía diferentemente atado de los demás, porque traía una cadena al pie, tan grande, que se la liaba por todo el cuerpo [...]

„Bien parece,“ respondió el galeote, „que va el hombre como Dios es servido; pero algún día sabrá alguno si me llamo Ginesillo de Parapilla o no.“

⁷⁴ např. Martín de Riquer, Edward C. Riley, Alfonso Martín Jiménez etc. (díla viz bibliografie)

„Pues ¿no te llaman así, embustero?“ dijo la guarda.

„Sí llaman,“ respondió Ginés, „mas yo haré que no me lo llamen, o me las pelaría donde yo digo entre mis dientes. Señor caballero, si tiene algo que darnos, dénoslo ya, y vaya con Dios; que ya enfada con tanto querer saber vidas ajenas; y si la mía quiere saber, sepa que soy Ginés de Pasamonte, cuya vida está escrita por estos pulgares.“

„Dice verdad,“ dijo el comisario, „que él mismo ha escrito su historia, que no hay más, y deja empeñado el libro en la cárcel, en docientos reales.“

„Y le pienso quitar,“ dijo Ginés, „si quedara en docientos ducados.“

„¿Tan bueno es?“ dijo don Quijote.

„Es tan bueno,“ respondió Ginés, „que mal año para Lazarillo de Tormes y para todos cuantos que de aquel género se han escrito o escribieren. Lo que le sé decir a voacé es que trata verdades, y que son verdades tan lindas y tan donosas que no pueden haber mentiras que se le igualen.“

„¿Y cómo se intitula el libro?“ preguntó don Quijote.

„*La vida de Ginés de Pasamonte*,“ respondió él mismo.

„¿Cómo puede estar acabado,“ respondió él, „si aún no está acabada mi vida? Lo que está escrito es desde mi nacimiento hasta el punto que esta última vez me han echado en galeras.“

(CERVANTES, Miguel de. *Don Quijote de la Mancha*. Barcelona : Ediciones Orbis, 1982. s. 181-182)

(Za těmito všemi šel člověk dobře vypadající, třicetiletý, ale šilhal tak, že se jedním okem díval na druhé. Byl trochu jinak spoután než ostatní, neboť měl na nohou řetez tak velký, že mu šel kol celého těla. [...])

„Už vidím,“ odpověděl galejník, že člověku se vede, jak se Bohu ráčí. Ale jednou zví někdo, jmenuji-li se Ginesillo z Parapilly nebo ne.“

„Ale copak ti tak neříkají, loupežníku?“ řekl strážce.

„Říkají,“ odpověděl Gines, „ale já už se postarám, aby mi tak neříkali, nebo jim to vykreslím. Pane rytíři, máte-li pro nás něco, dejte nám to a táhněte spánembohem, protože jste nás už omrzeli s tím svým vyzvídáním cizích životů. A chcete-li zvědět můj, vězte, že jsem Gines z Pasamonte a že můj život je sepsán těmihle prsty.“

„Říká pravdu,“ řekl komisař, „že on sám sepsal svou historii až jedna radost, ale zastavil ji v žaláři za dvě stě reálů.“

„Však já ji vyplatím,“ odvětil Gines, „a třebas dvěma sty dukáty.“

„Je tak dobrá?“ řekl don Quijote.

„Je tak dobrá,“ nato Gines, „že se musí schovat i *Život Lazarilla z Tormes* a všechny ostatní knihy tohoto druhu, které se napsaly nebo napíší. Mohu vám říci, že obsahuje pouze pravdu, a ta pravda je tak pěkná a vtipná, že se jí nemůže rovnat žádná lež.“

„A jak se ta historie jmenuje?“ tázal se don Quijote.

„Život Ginesa z Pasamonte,“ odvětil týž.

„A je ukončena?“ znovu don Quijote.

„Jak může být ukončena,“ nato trestanec, „není-li ukončen ani můj život? To, co je napsáno, vypravuje příběhy od mého narození až do mého posledního odsouzení na galeje.“

(CERVANTES, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha : KMa, 2005. s. 158-159)

Následovala diskuze mezi donem Quijotem a komisařem, ve které potulný rytíř obhajoval svou povinnost „favorecer a los menesterosos y opresos“ (Don Quijote I, s. 183), („pomáhati potřebným a utlačeným.“; *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, s. 160). Vězni využili nepozornosti strážných a s pomocí Sancha Panzy se osvobodili a zahnali komisaře s jeho pomocníky na útěk. Don Quijote poté vyjevil zločincům, co očekává na oplátku za svou pomoc. Chtěl, aby se vydali do města Tobosa, „y allí os presentéis ante la senora Dulcinea del Toboso, y le digáis que su caballero, el de la Triste Figura, se le envía a encomendar, y le contéis, punto por punto, todos los que ha tenido esta famosa aventura hasta ponerlos en la deseada libertad“ (Don Quijote I, s. 185), („tam se představili paní Dulcinei z Tobosa a řekl jí, že její rytíř Smutné Postavy se jí poroučí, a vyličili jí dopodrobna dnešní slavné dobrodružství.“ *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, s. 161). Galejníci pochopitelně takovouto výpravu odmítli podniknout, načež se mezi nimi a donem Quijotem rozpoutala ostrá výměna názorů. Don Quijot vyhrožoval násilím a odvolával se při tom na pomoc, již jim poskytl, když byli bezmocní. Galejníci se mu ovšem jen vysmáli, zbili ho, okradli a utekli. Ginés de Pasamonte donu Quijotovi sebral meč a odjel na Sanchově oslu.

S Ginesem de Pasamonte se don Quijote v první části setkal ještě dvakrát. Nejprve v kapitole XXIII, v níž don Quijote putoval po Sieře Moreně. Gines „hnán oprávněným strachem před Svatým bratrstvem, rozhodl se ukrýt také v horách“ a osud tomu chtěl, že se tito dva opět střetli. Ani toto setkání nebylo příjemné a jen prohloubilo negativní dojem, jež čtenář o Ginesi de Pasamonte získal.

„Y como siempre los malos son desagradecidos, y la necesidad sea ocasión de acudir a lo que no se debe, y el remedio presente venza a lo porvenir, Ginés ni era agradecido ni bien intencionado, acordó de hurtar el asno a Sancho Panza, no curándose de Rocinante, por ser prenda tan mala para empeñada como para vendida. Dormía Sancho Panza, hurtóle su jumento, y antes que amaneciese se halló bien lejos de poder ser hallado.“⁷⁵

⁷⁵ CERVANTES, Miguel de. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*. *El mundo* [online]. [cit. 2011-07-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.elmundo.es/quijote/capitulo.html?cual=23>>.

(„A poněvadž zlí lidé jsou vždy nevděční a nouze železo láme a činí zloděje, a kdo si může pomoci dnes, nečeká na zítřek, Gines, který nebyl ani vděčný ani počestný, usmyslil si ukrást osla Sanchu Panzovi, nestaraje se o Rocinanta, kořist stejně špatnou k zástavě jako k prodeji. Zatímco Sancho Panza spal, sebral mu dobytče a do svítání byl už příliš daleko, aby ho mohli nalézt.“; *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, s. 164)

K poslednímu setkání došlo v kapitole XXX. Sancho Panza spatřil v dálce „kohosi přijížděti na oslu“. Při bližším pohledu Sancho poznal svého osla a jezdce na něm. Tím byl Gines de Pasamonte, převlečený za cikána.

„Pero Sancho Panza [...] apenas hubo visto al hombre, cuando conoció que era Ginés de Pasamonte [...] pues era el rucio sobre que Pasamonte venía, el cual por no ser conocido, y por vender el asno, se había puesto en traje de gitano, cuya lengua y otras muchas sabía muy bien hablar como si fueran naturales suyas. Viole Sancho y conociólo, y apenas le hubo visto y conocido, cuando a grandes voces le dijo: ¡Ah, ladrón Ginesillo!“⁷⁶

(„Ale jakmile jej uhlídal Sancho, [...] poznal, že je to Gines de Pasamonte, [...] neboť vskutku Pasamonte přijížděl na jeho oslu. Aby nebyl totiž poznán a mohl osla prodat, oblékl se za cikána, protože cikánsky i jinak mluvil jako řečí mateřskou. Jakmile jej Sancho uviděl a poznal, dal se do křiku: „Ginesillo, zloději!“; (*Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, s. 232)

Gines de Pasamonte se také jako jediná epizodní postava objevuje také v druhém díle.⁷⁷ Vystupuje však jako loutkař pod jménem don Pedro.

Z těchto příhod vyplývá, že Cervantes neměl o Pasamontovi nejlepší mínění, pokud svou literární postavu zakládal na něm. Zcela negativní však jeho pohled také nebyl: postava Ginesa byla inteligentní a přes bezohledné chování zřejmě také citlivá, jak ukazuje následující citát:

„Hábil pareces,“ dijo don Quijote.

„Y desdichado,“ respondió Ginés, „porque siempre las desdichas persiguen al buen ingenio.“ (*Don Quijote I*, s. 182)

(„Zdáš se vtipný, „ řekl don Quijote.

„A nešťastný,“ odvětil Gines, „neboť neštěstí provází stále vtipné lidi.“ *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, s. 159)

Tomu, že Ginés je literárním obrazem Jerónima, napovídá hned několik shod. Riquer upozorňuje, že jméno Jerónima de Pasamonte je v rukopise původně

V prvním vydání z roku 1605 některé epizody s Ginesem nebyly zahrnuty, vyšly až jako dodatek v druhé části a následně byly zařazeny jen do některých následujících vydání. (RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988. s. 87

⁷⁶ <http://www.elmundo.es/quijote/capitulo.html?cual=30>

⁷⁷ RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988. s. 87

zaznamenáno jako Gerónimo de Passamonte. Iniciály jmen by se v tom případě shodovaly. Podobnost jmen Gerónimo a Ginés je znatelnější, než v případě přepsané formy jména a jak poznamenává Riquer: „Pokud napíšeme M. de Cervantes, je naprosto jasné, koho máme na mysli, ale pokud napíšeme G. de Pasamonte, můžeme mít na mysli jak historicky existujícího aragonského vojáka, tak galejníka z cervantovského románu.“⁷⁸

Vedle onomastické shody je nejvýraznějším společným znakem autorství životopisu. V době vydání první části *Quijota* již Pasamonte dokončil celé své dílo, jehož rukopis (a možné opisy) zřejmě kolovaly po Španělsku. Jeho název *Život a strasti Jerónima de Pasamonte (Vida y trabajos de Gerónimo de Passamonte)*⁷⁹ je nápadně podobný Ginesově *Životě Ginesa de Pasamonte (Vida de Ginés de Passamonte)*. Oba dva uvádějí, že dílo zachycuje jejich život od raného dětství až do současnosti a že obsahuje část jejich života, kterou strávili na galejích. Diametrálně se ovšem liší okolnosti, za jakých se na galejích ocitli: zatímco Jerónimo na nich vesloval jako válečný zajatec, Gines si tak odpykával trest za zločiny. V tomto případě se osud Ginesa podobá spíše konci *Guzmána de Alfarache*⁸⁰, který byl po životě plném kriminální činnosti odsouzen na galeje.

Gines během hovoru o svém díle zmínil pikareskní román *Život Lazarilla z Tormesu* a označil svůj výtvar za lepší nežli je tento román. Určitým způsobem tedy přirovnal svůj životopis k tvorbě pikareskního charakteru. Podle Martína Jiméneze se tak Cervantes snažil naznačit, že Pasamontův životopis není až tak pravdivý a že jeho protagonista nemá daleko k píkarovi. Doslova říká: „Cervantes se snaží přirovnat údajně pravdivé zážitky popsané Aragoncem ke smyšleným příhodám pikareskního díla, a stejně tak propůjčuje Ginesu de pasamonte vzezření píkara“⁸¹. Jinak to vidí Claudio

⁷⁸ „Si escribimos M. de Cervantes queda bien claro a quién nos referimos, pero si escribimos G. de Passamonte, tanto nos podemos referir al histórico soldado aragonés como al galeote de la novela cervantina.“

Ibid. 82

⁷⁹ Riquer upozorňuje, že tento název není v originálním rukopise uveden. Dílu ho přidelil Foulché-Delbosc a převzali ho po něm ostatní. Je však pravděpodobné, že pod tímž názvem jej znali Pasamontovi současníci, jelikož v jednom z věnování říká „todos mis travajos y mi vida está aquí escritos“ („všechny mé strasti a můj život jsou zde sepsány“) a pak na začátku vyprávění zopakuje „escribo mi vida y trabajos desde mi infancia“ („píšu o svém životě a strastech od dětství“).

⁸⁰ O pikareskním románu *Guzmán de Alfarache* více v kapitole 4. Pikareskní rysy Pasamontovy autobiografie.

⁸¹ „Cervantes intenta equiparar los sucesos supuestamente verdaderos descritos por el aragonés con los acontecimientos ficcionales de la obra pikaresca, así como conferir a Ginés de Pasamonte una catadura moral similar a la de un pícaro.“

MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005. s. 47

Guillén, který zastává názor, že Cervantes nezmínil *Život Lazarilla* kvůli jeho pikareskním rysům, ale pouze jím odkazoval na autobiografický žánr⁸².

Zajímavou shodou mezi oběma osobami je rovněž oční vada: Ginés de Pasamonte „al mirar metía el un ojo en el otro un poco“ („šilhal tak, že se jedním okem díval na druhé“) a Jerónimo Pasamonte o sobě zas prohlašoval, že je „corto de vista“ (Capítulo 20) (krátkozraký) a kvůli špatnému zraku mu nakonec byl také umožněn odchod z armády. Jedná se pochopitelně o rozdílné defekty, oba však způsobují problémy se zrakem, které Pasamontově životopise hrály důležitou roli. Podle mého názoru se tedy nejedná o pouhou shodu náhod, jak míní Riquer, ale o další cílenou identifikaci Pasamontovy osoby, ačkoliv z lékařského hlediska nepřesnou. Další nepřesnosti se Cervantes dopustil, když věk Ginese de Pasamonte určil na třicet let, jelikož Jerónimovi bylo v době vypuštění první části rukopisu roku 1593 let čtyřicet. Podle Martína Jiménezze tím Cervantes záměrně nadsazuje Pasamontův nízký věk, aby upozornil na nesmyslnost sepisování životopisu tak mladého autora.⁸³ Je však dobře možné, že Cervantes zkrátka neznal Pasamontův přesný věk, a tak ho jen zhruba odhadl.

Martín Jiménez se navíc domnívá, že postava Ginesa de Pasamonte nebyla jedinou narážkou na Jerónima de Pasamonte. Tvrdí, že již dříve zmiňovaný *Příběh zajatce* ve skutečnosti inspirovaný Pasamontovým *Živodem*, ze kterého tematicky čerpá. Podle něj tedy Pasamonte nebyl ten, kdo s „kradením“ díla začal, ale pouze Cervantesovi oplácel stejnou mincí, což vedlo k jakési „vzájemné imitaci“.⁸⁴

5.2. Apokryfní *Quijote* jako pomsta Cervantesovi

Nedochovaly se žádné zprávy o tom, zda se Cervantes a Pasamonte osobně znali a zda se kdy vůbec setkali. Jisté je, že spolu jako mladíci sloužili v armádě. Roku 1571 společně bojovali v bitvě u Lepanta dokonce ve stejném pluku, pod vedením Miguela de Moncady. Jejich cesty se však hned následujícího roku rozdělily, ačkoliv je čekal podobný osud. Cervantese přepadli berberští korzáři na cestě zpět do Španělska roku 1575 a zůstal v zajetí v Alžíru po dobu pěti let. Pasamonte padl do zajetí po porážce u Golety roku 1574. Také on se na čas dostal do Alžíru, ale až roku 1582, tedy v době,

⁸² GUILLÉN, Claudio: *Luis Sánchez, Ginés de Pasamonte y los inventores del género picaresco*, „Homenaje a Rodríguez Moñino“, I, 1966, s. 229

⁸³ MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005. s. 45

⁸⁴ MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005. s. 54

kdy již Cervantes byl propuštěn. Pasamonte se ze zajetí vykoupil až po dlouhých osmnácti letech, roku 1592.⁸⁵ Dále se spekuluje o možném setkání v Madridu, kam Pasamontepodnikl dvě cesty v letech 1593 a 1595, tedy v době, kdy se nacházel také Cervantes. Potvrzena jejich známost či setkání však nejsou, a dá se spíše usuzovat, že se k Cervantesovi v polovině 90. let XVI. století donesl Pasamontův rukopis, v němž autor vyzdvihuje své utrpení a zásluhy. Tím by se vysvětlily i drobné nepřesnosti, jichž se Cervantes při satirizaci Pasamontovy osoby dopouští.

Pokud se tito dva neznali, jaký měl Cervantes důvod k zesměšnění svého bývalého spolubojovníka, který si prošel značným utrpením? Zatímco Riquer a Frago Gracia nechávají tuto otázku otevřenou a nenabízejí konkrétní vysvětlení, Martín Jiménez se pouští do odvážné, nijak nepodložené spekulace, že si Pasamonte ve svém životopise neoprávněně přivlastnil Cervantesovo hrdinné chování v bitvě u Lepanta a dále z příhody, do níž je Pasamonte vsazen v *Quijotovi*, usuzuje, že Cervantes zřejmě Pasamontovi nějakým způsobem nezištně pomohl a ten ho „na oplátku“ nevděčně zradil.⁸⁶ Pravděpodobnější je, že se Cervantes doslechl o bývalém kolegovi z vojny a o jeho literárním pokusu (který k němu rovněž mohl dokolovat) a rozhodl se oba satirizovat bez zvláštního důvodu. K této verzi se ostatně kloní i Riquer.⁸⁷

Zatímco u Cervantesovy satirizace nemáme důvod domnívat se, že šlo o pomstu, u případného Pasamontova vydání druhého dílu *Quijota* by tomu bylo jinak. Pasamonte ve svém životopise několikrát přes všechnu svou zbožnost ukázal sklon k mstivosti. Například při setkání s v Madridu se chystal zabít luteránského holiče, který ho kdysi zradil v Alexandrii: „Estuve un poco suspenso, y de verdad si yo tuviera daga o estuviera donde lo pudiera hacer, que creo le hubiera muerto.“ (Autobiografía, s. 102), („Byl jsem trochu udivený, ale pravde je, že kdybych měl dýku nebo bych byl někde, kde by to šlo, tak bych ho zabil.“) V dokončení plánované pomsty, kterou se mu nepovedlo vykonat okamžitě, mu nakonec zabránil bratranec Jerónimo Márquez, který ho pod záminkou poslal z Madridu pryč. Další ukázkou Pasamontovy mstivosti (a začínající paranoie) je reakce na obtíže při získávání dokumentů, z nichž vinil právě již zmiňovaného bratrance. Doslova říká:

⁸⁵ Ibid. s. 25-26

⁸⁶ MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005. s. 16-17 a s. 50

⁸⁷ RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988. s. 85

„Y este trabajo por cierto lo causaba el gran faraute Jerónimo Márquez, que es porque yo muriese de pena y quedarse con mis papeles para sus invenciones malditas. [...] Este aborrecimiento me tenía tan desesperado que, si yo tuviera vista para poderme salvar, hubiera tomado cruel venganza de tanta ingratitud.“ (Autobiografía, s. 105)

(„A toto neštěstí jistě způsobil ten hrozný pokrytec Jerónimo Márquez, abych se usoužil a on mohl mé listiny zneužít pro nekalé záměry. [...] Tato nechutná záležitost mne doháněla k zoufalství natolik, že kdybych měl dobrý zrak a mohl se zachránit, byl bych se krutě pomstil za takovou nevděčnost.“)

Je zřejmé že Jerónimo de Pasamonte byl značně vznetlivé povahy a neměl ve zvyku odpouštět. K fyzické pomstě, jak vyplývá z předchozích ukázek, nebyl příliš způsobilý, tím spíš že po přelomu století přišel o zrak pravého oka a celkově byl zesláblý. Je tedy pravděpodobné, že když se setkal se zesměšněním své osoby a svého díla, rozhodl se pro pomstu stejným prostředkem, který mu urážku přinesl: sepsáním knihy. Několikaleté tvoření díla, jehož úspěch ani účinek nebyl zaručen, se může zdát jako nepřiměřená reakce na jednu humornou kapitolu, je však třeba připomenout dvě věci. Předně, pro Pasamonta byl čest (honra) nejdůležitější ctností, na níž si velmi zakládal. Ostatně celý Pasamontův životopis lze chápat jako obranu a propagaci jeho cti, zásluh a věrnosti králi. Cervantesova prezentace jeho alterega Ginesa de Pasamonte, který představuje naprostý opak všeho, čím Jerónimo de Pasamonte zřejmě byl (nebo čím chtěl být), logicky vojenského veterána rozlítla a vzhledem ke své povaze a k tomu, jak vážně sebe, svou čest a své poslání bral, byl pravděpodobně dalek zasmát se vtipu a mávnout nad vším rukou. Druhá věc, na níž upozorňuje Martín Jiménez, již měla za následek Cervantesova epizoda s Ginesem, byla následná nemožnost publikace Pasamontova životopisu, o níž zřejmě v té době již uvažoval.⁸⁸ V zasvěcených rukách vzdělců, pravda, již kolovaly kopie jeho rukopisu, ale knižně do té doby nevyšel a po vydání *Quijota* už ani vyjít nemohl, pokud Jerónimo de Pasamonte nechtěl riskovat, že si ho na základě tolika podobných znaků začnou čtenáři spojovat s negativní literární postavou. Další možností je, že tištěnou podobu svého životopisu nikdy v plánu neměl. Jeho slova, citovaná již v první kapitole, o jeho rozhodném záměru nikdy dílo nevydat, je však možné zpochybnit. Tato slova totiž napsal 25. ledna 1605, téměř měsíc po vydání prvního dílu *Quijota*, který znemožnil případnou publikaci jeho životopisu, což mohlo ovlivnit jeho rozhodnutí. Jisté je, že tak nepravdivá a urážlivá prezentace vlastní

⁸⁸ MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005. s. 36

osoby jej velmi rozhořčila a vydání falešného pokračování úspěšného románu jeho hanobitele mu mohlo připadat jako vhodný způsob pomsty.

5.3. Jerónimo de Pasamonte jako autor apokryfního *Quijota*

Roku 1614 vyšel v Tarragoně druhý díl *Quijota* pod názvem *Segundo tomo del ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha, que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras* (Druhý svazek o důmyslném rytíři donu Quijotovi de la Mancha, jenž vypráví o jeho třetí cestě a je pátou částí jeho dobrodružství). Dnes se o něm však hovoří jako o apokryfním *Quijotovi* (*Quijote* apócrifo) nebo Avellanedově *Quijotovi* (*Quijote* de Avellaneda), podle oficiálního jména autora podepsaného pod tímto dílem, Alonso Fernández de Avellanedy.

Avellaneda získal povolení k publikaci svého díla od církevního cenzora, doktora Rafaela Ortonedy, který shledal, že dílo neobsahuje žádné nečestné ani nevhodné obsahy, a že je to navíc „libro curioso y de entretenimiento“⁸⁹ (kniha zajímavá a zábavná), jak se uvádí na první straně knihy. Následuje prolog autora, v němž se ostře vymezuje vůči Migueli de Cervantesovi a zároveň poskytuje drobné indicie, které mohou sloužit k jeho identifikaci.

Avellanedova nechť vůči Cervantesovi je jedním ze zásadních argumentů, jež potvrzuje jeho ztotožnění s Pasamontem, ačkoliv to rozhodně není argument určujícího charakteru. Hned do první věty vmísí svou zášť vůči autorovi prvního dílu románu: „Como casi es comedia, toda la historia de don Quijote de la Mancha, no puede ni debe ir sin prólogo; y así sale al principio desta segunda parte de sus hazañas éste, menos cacareado y agresor de sus lectores que el que a su primera parte puso Miguel de Cervantes Saavedra“⁹⁰ („Jelikož skoro celý příběh dona Quijota je téměř komedie, nemůže ani by neměl být uveden bez prologu; a tak se na začátku tohoto druhého dílu ocitl tento, méně chvástavý a urážlivý vůči svým čtenářům nežli ten, který ke své první části připojil Miguel de Cervantes Saavedra“). Následuje několik invektiv ohledně Cervantesova vzhledu („y digo mano, porque confiesa de sí que tiene sola una“⁹¹/ „a říkám k ruce, protože sám přiznává, že má jen jednu“ či „tiene más lengua que manos“⁹²/ „má více jazyků než rukou“ – v narážce na Cervantesovo chytrolínství) a

⁸⁹ FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 49

⁹⁰ Ibid. s. 51

⁹¹ Ibid. s. 51

⁹² Ibid. s. 52

věku⁹³ („soldado tan viejo en años como mozo en bríos“⁹⁴ / „voják s tolika roky, jako má mladík roupů“).

Nejzávažnější poznámka však přichází posléze, když Avellaneda pronáší, že se Cervantesem sice mají společné cíle, tedy odstranit zhoubný vliv hrdinských románů, „si bien en los medios diferenciamos, pues el tomó por tales el ofender a mí“⁹⁵ („ačkoli v prostředcích se lišíme, jelikož on si jako jeden z nich zvolil urážku mé osoby“). Zde Avellaneda vysloveně říká, že Cervantes si jako jeden z prostředků k boji zvolil způsob, který ho nějak urazil. Jelikož Cervantes „bojoval“ proti tzv. „novelas de caballerías“ (rytířským románům) prostřednictvím prvního dílu *Quijota*, je nasnadě, že byl Avellaneda uražen něčím, co bylo obsaženo v této knize.

Stejně závažné jsou následující narážky. Avellaneda nejprve vypráví, jak je toto nové vydání *Quijota* koncipováno a zdůrazňuje: „[estoy] huyendo de ofender a nadie ni de hacer ostentación de sinónimos voluntarios“⁹⁶ („jsem dalek toho, kohokoli urážet či předvádět svévolná synonyma“). Ohledně výkladu těchto „svévolných synonym“ existují dohady, protože není příliš jasné, co tím Avellaneda myslel. Zatímco Maldonado de Guevara hledá tato synonyma v křestním jméně Alonso (Quijano), kterým měl Cervantes ukázat na některého ze svých nepřátel a tím ho urazit⁹⁷, Riquer nabízí promyšlenější řešení. Podle něj naráží Avellaneda (alias Jerónimo de Pasamonte) na zesměšnění, jehož se mu dostalo v podobě jeho nelichotivého literárního obrazu, Ginesa de Pasamonte.⁹⁸ Tuto teorii podporuje další Avellanedova kritika, v níž o Cervantesovi tvrdí: „está tan falta de amigos, que cuando quisiera adornar sus libros con sonetos campanudos, había de ahijarlos, como él dice al preste Juan de las Indias o al emperador de Trapisonda por no hallar título quizás en España que no se ofendiera de que tomara su nombre en la boca“⁹⁹. („má tak pomálu přátel, že když chtěl ozdobit svou knihu nabubřelými sonety, musel si je osvojit, jak on říká, od pátera Juana z Indií či císaře z Trapisondy, zřejmě proto, že nemohl ve Španělsku nalézt nikoho, koho by při vyslovení jejich jména neurazil“). Je pravda, že tato kritika je mířena i proti

⁹³ Roku 1614 Cervantesovi bylo šedesát sedm let.

⁹⁴ Ibid. s. 52

⁹⁵ FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 52

⁹⁶ Ibid. s. 52

⁹⁷ GARCÍA SALINERO, Fernando. Notas. In *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s., s. 52

⁹⁸ RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988. s. 123.

⁹⁹ FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 53

Cervantesovu nevybíravému vyjadřování ve sporu s Lopem de Vegou, který sice v prologu není explicitně jmenován, mnohými náznaky je ale poměrně jednoznačně určen; kvůli tomu je často také on považován za jednoho z hlavních adeptů na post autora skrývajícího se za přezdívkou Avellaneda. Avellaneda například píše:

„[...] él tomó por tales el ofender a mí, y particularmente a quien tan justamente celebran las naciones más extranjeras, y la nuestra debe tanto, por haber entretenido [...] los teatros de España con estupendas e innumerables comedias [...] con la seguridad y limpieza que de un ministro del Santo Oficio se debe esperar.“¹⁰⁰

([...] on si jako jeden z nich zvolil urážku mé osoby, a především pak toho, jež oprávněně oslavují i cizí národy a jemuž ten náš tolik dluží, za bavení divadel ve Španělsku skvělým a bezpočetnými komediami [...] s jistotou a důkladností očekávatelnými od příslušníka Svatého Oficia.“)

Vzhledem k tomu, že Avellaneda odkazuje na známého tvůrce divadelních her a zároveň naznačuje, že se jedná o někoho, koho Cervantes urazil, je velmi pravděpodobné, že se jedná právě o Lopeho de la Vega. Zvláště pokud vezmeme v potaz následující narážku na „příslušníka Svatého Oficia“, jehož čestným členem se Lope stal roku 1609.¹⁰¹ Zároveň se tím částečně eliminuje možnost, že by Lope a Avellaneda byli touž osobou. Avellaneda totiž explicitně říká „urážka osoby mé a urážka osoby někoho jiného“. Na druhou stranu není vyloučeno, že tak učinil schálně pro zakrytí své pravé identity.

Avšak Avellanedova kritika spolu s předchozími citacemi a odkazem na „svévolná synonyma“ nahrávají spíše teorii, že Avellaneda je někdo, koho Cervantes urazil tím, že ho s nějakým „synonymním“ jménem zařadil mezi postavy ve svém prvním díle *Quijota*, a to zřejmě v nikterak lichotivém kontextu. Toto kritérium bezesbýtku splňuje pouze Jerónimo de Pasamonte. Pro úplnost dodejme, že podle Riquera se kromě Pasamonta v *Quijotovi* objevila ještě jedna reálná postava se jménem blížícím se skutečnému, katalánský bandita Perot Roca Guinarda, ze kterého Cervantes udělal Roqueho Guinarta.¹⁰² Že by však byl autorem falešného pokračování on, je velmi nepravděpodobné.

¹⁰⁰ FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 52

¹⁰¹ GARCÍA SALINERO, Fernando. Notas. In *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 53

¹⁰² RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988. s. 93

Zásadní informace, podle kterých lze s větší pravděpodobností určit možného autora, jsou ty poskytnuté samotným Cervantesem. Cervantes v prologu k druhému, právoplatnému vydání *Quijota*, reaguje v samém začátku na podvodné pokračování svého románu a věnuje se mu po celou dobu. Prolog začíná takto:

„¡Válame Dios, y con cuánta gana debes de estar esperando ahora, lector ilustre y quier plebeyo, este prólogo, creyendo hallar en él venganzas, riñas y vituperios del autor del segundo Don Quijote, digo, de aquel que dicen que se engendró en Tordesillas y nació en Tarragona! Pues en verdad que no te he de dar este contento.“ (Don Quijote II, s. 485)

(Pomoz mi Bůh, s jakou touhou čekáš asi, čtenáři vznešený nebo prostý, na tuto předmluvu, doufaje v ní nalézt mstivé výpady, útoky a urážky, namířené proti autorovi toho druhého Dona Quijota; mluvím o tom, který, jak říkají, byl počat v Tordesillas a zrodil se v Tarragoně. Avšak ve skutečnosti neposkytnu ti toho zadostiučinění.“, *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*, s. 383)

Cervantes pokračuje ujištěním, že jej nevídaný konkurenční autor nijak neurazil ani nerozčílil, jediné, co ho prý zamrzelo, bylo to, že jej „nazval starým, jednorukým mrzákem“. Důležitá je věta, v níž Cervantes naznačuje, že tvůrce apokryfního *Quijota* neuvedl své pravé jméno, ani místo původu: „Pues no osa a parecer a campo abierto y al cielo claro, encubriendo su nombre, fingiendo su patria, como si hubiera hecho alguna traición de lesa majestad.“¹⁰³ (Když se neodvažuje zjevit se v otevřeném poli na denním světle, zakrývá své jméno a vymýšlí si rodiště, jako by se byl provinil urážkou majestátu.)¹⁰⁴ Cervantes očividně měl za to, že Fernández de Avellaneda nebylo skutečné jméno autora, ale pouhý pseudonym, zakrývající jméno skutečné. Až sem se kritici shodují, rozdílné názory začínají při otázce, zda Cervantes znal Avellanedovu pravou totožnost. K těm, kteří se kloní k názoru, že Cervantes Avellanedovo jméno neznal, patří například významný cervantista Alberto Sánchez, který došel k závěru, že Cervantes nikdy totožnost svého soka neodhalil.¹⁰⁵ To potvrzuje i jedna z dalších vět prologu, kde Cervantes vyzývá čtenáře, aby, „si por ventura llegares a conocerle“¹⁰⁶ „kdybys ho náhodou poznal“¹⁰⁷ (myšleno Avellanedu), mu vyřídil vtipné příběhy, jež

¹⁰³ CERVANTES, Miguel de. *Don Quijote de la Mancha*. Barcelona : Ediciones Orbis, 1982. s. 486

¹⁰⁴ CERVANTES, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha : KMa, 2005. s. 384

¹⁰⁵ SÁNCHEZ, Alberto: Consiguió Cervantes identificar al falso Avellaneda? *Anales Cervantinos*, II, Madrid 1952; s. 325

¹⁰⁶ CERVANTES, Miguel de. *Don Quijote de la Mancha*. Barcelona : Ediciones Orbis, 1982. s. 486

¹⁰⁷ CERVANTES, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha : KMa, 2005. s. 384

jsou následně vyprávěny. Naopak zastáncem druhé možnosti, tedy že Cervantes Avellanedo skutečné jméno znal, je Martín de Riquer, Martín Jiménez y Frago Gracia. Podle nich se za pseudonymem Avellaneda skrývá Jerónimo de Pasamonte. Cervantesovi, tak jako dnešním badatelům, mělo hledání hanobitele jeho díla usnadnit zúžení okruhu „podezřelých“ na ty, které svým dílem urazil. Jerónimo Pasamonte byl z již jmenovaných důvodů první na seznamu. Tomu, že se Riquer nemýlí, nasvědčuje další nepřímý důkaz: Cervantes v druhém díle *Quijota* naznačuje, že Avellaneda pochází z Aragonu. Na konci pokračování (zřejmě až tou dobou vyšel falešný druhý díl) se Cervantes explicitně zmiňuje o existenci nepravého *Quijota* a naznačuje aragonský původ jeho autora. Nejprve v kapitole LIX jsou don Quijote a Sancho Panza přítomni předčítání z knihy o jejich osudu, z pera jiného autora, a don Quijote autorovi následně vyčítá řadu věcí, mezi jinými také to, že „el lenguaje es aragonés, porque tal vez escribe sin artículos“¹⁰⁸ („knihy je psaná aragonsky, protože často vynechává členy“)¹⁰⁹. Také věta, již pronese don Quijote v kapitole LXI, vede k předpokladu, že Cervantes identitu Avellanedy znal: „Éstos bien nos han conocido: yo apostaré que han leído nuestra historia y aun la del aragonés recién impresa.“¹¹⁰ („Ti nás výborně poznali. Vsadím se, že četli naši historii i vypravování Aragoncovo nedávno vydané.“)¹¹¹ Naposledy v této souvislosti se apokryfní *Quijote* zjeví v kapitole LXX v Altisidořině snu, kde o něm hovoří sám d'ábel: „Ésta es la segunda parte de la historia de don Quijote de la Mancha, no compuesta por Cide Hamete, su primer autor, sino por un aragonés, que él dice ser natural de Tordesillas.“¹¹² („To je druhý díl vypravování o donu Quijotovi de la Mancha, nikoliv složený původním svým autorem Cidem hametem, ale jakýmsi Aragoncem, který se vydává za rodáka z Tordesillas.“)¹¹³ Těchto několik indicií jednoznačně ukazuje na autora aragonského původu – ovšem jen za předpokladu, že Cervantes Avellanedu skutečně odhalil, a na aragonský původ autora neusuzoval jen z aragonského dialektu, jímž byl apokryfní *Quijote* dle jeho vlastních slov napsán. Aragonskému původu, či dlouhodobému pobytu takzvaného Avellanedy v Aragonu

¹⁰⁸ FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 884

¹⁰⁹ CERVANTES, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha : KMa, 2005. s. 695

¹¹⁰ FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 900

¹¹¹ CERVANTES, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha : KMa, 2005. s. 708

¹¹² FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 953

¹¹³ CERVANTES, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha : KMa, 2005. s. 753

však napovídá také skvělá znalost Zaragozy a okolí, které popisuje s neomylnou přesností.

Roku 1983 Ludovic Osterc určil čtyři základní body, které charakterizují autora apokryfního *Quijota* a které by měl případný adept splňovat:

1. Jedná se o spisovatele bez vysokého společenského postavení, ale s dobrými známostmi.
2. Byl buď blízkým přítelem nebo velkým obdivovatelem Lopeho de Vega, vzhledem k Avellanedově obhajobě tohoto dramatika v prologu k falešnému *Quijotovi*¹¹⁴.
3. Byl to muž s teologickým vzděláním a a hlubokou znalostí dominikánského řádu.
4. Pocházel z Aragonu.¹¹⁵

Jerónimo de Pasamonte splňuje všechna daná kritéria. Pocházel z rodiny šlechticů, rodinná a finanční situace mu sice neumožnila kvalitní vzdělání a nezajistila pohodlné živobytí, na druhou stranu dobrý původ a rodinné styky mu stále zajišťovaly přízeň vysokých církevních i světských hodnostářů. Jakékoli přímé styky s Lope de Vega sice nejsou známy, avšak oba měli velice dobré vztahy s hrabětem z Lemosu, který byl Vegovým mecenášem a jeden čas působil jako vícekrál v Neapoli, kde pomohl Pasamontovi. Teologického vzdělání, ačkoliv nikterak hlubokého, se mu dostalo během studia u strýce. Jeho zbožnost jej ostatně zřejmě motivovala k samostudiu, jak dokládá poslední část *Života*, v němž se snaží pomocí sice chabých, ale teologických argumentů vysvětlit církvi nutnost boje proti špatným démonům.

5.4. Zastánci a odpůrci Pasamontova autorství

Martín Jiménez přičítá různorodost teorií a neschopnost jednoznačně určit pravého tvůrce apokryfního *Quijota* skutečnosti, že tato osoba dlouho nebyla literárním badatelům známa. Informace a detaily ohledně její existence a tvorby se podle něj totiž objevily až v první polovině dvacátého století, když roku 1922 Foulché-Delbosc publikoval *Život a strasti Jerónima de Pasamonte* v *Revue Hispanique*.

Jak již bylo řečeno, Martín de Riquer v šedesátých letech jako první upozornil na to, že Pasamonte by mohl být Avellaneda. Svou teorii podrobněji zpracoval v díle *Cervantes, Passamonte, Avellaneda*, které vyšlo roku 1988. Na jeho teorii pak navázali

¹¹⁴ Tato obhajoba a obdiv byly natolik vášnivé a přesvědčivé, že to některé badatele vedlo k přesvědčení, že Lope de Vega je sám autorem apokryfního *Quijota*.

¹¹⁵ OSTERC, Ludovic: *Cervantes y Avellaneda*, „Anales cervantinos“ XXI, 1983, s. 96

další literární badatelé, kteří ji zdokonalili a rozšířili, jako například již zmínění Alfonso Martín Jiménez, Juan Antonio Frago Gracia či Helena Percas de Ponseti¹¹⁶ a další. Tito badatelé jsou si svými dedukcemi natolik jistí, že považují záhadu autorství za vyřešenou. Frago Garcia, autor filologické komparativní analýzy Avellanedova *Quijota* a Pasamontova *Života*, shrnuje výsledky následovně:

„Filologická analýza zdůrazňuje nepopiratelné spojení mezi autobiografií a románem, jímž je jazyk s nářečním zabarvením na určité kulturní úrovni, jenž odpovídá bilingvnímu mluvčímu a jenž jasně patří spisovateli narozenému v zaragozské lokalitě u Ibdesu, rovněž zápletkové a dějinné vztahy objevené v obou textech odkazují ke společnému autorství. Takže Jerónimo de Pasamonte nejenže mohl quijotovský román napsat, ale bezpochyby jeho autorem skutečně je.“¹¹⁷

Někteří odborníci však s Riquerovými závěry nesouhlasí, jako například Valentín Azcune, jehož článek se přímo jmenuje „Avellaneda no es Pasamonte“¹¹⁸, či Edward C. Riley. Ten sice autorství Pasamonta nevylučuje, ale není tomuto řešení nakloněn: „Není nemožné, aby Jerónimo de Pasamonte přece jen byl Alonso Fernández de Avellaneda, ale já o jejich ztotožnění spíše pochybuji.“¹¹⁹ Obecně odpůrci této teorie poukazují především na rozdíly ve stylistické úrovni a vyjadřovací schopnosti Pasamonta a Avellanedy a namítají, že tak velký kvalitativní posun v tak krátké době není možný. Důkazy podporující Pasamontovo autorství navíc považují za pouhé neprokazatelné domněnky. Nezapomeňme také, že špatný zrak Pasamontovi znemožnil napsat vlastní rukou i svůj *Život* z roku 1603, je velmi nepravděpodobné, že by se jeho oční vada zlepšila. Pokud tedy Pasamonte je Avellaneda, potřeboval k sepsání falešného Quijota komplice, písaře, který by vše zapisoval.

¹¹⁶ „Un misterio dilucidado: Pasamonte fue Avellaneda“, Cervantes. Bulletin of the Cervantes Society of America, 22, 2002, s. 127-154

¹¹⁷ „El análisis filológico pone de relieve indiscutibles nexos entre la autobiografía y la novela, una lengua de matices dialectales y de nivel cultural, también la propia de un hablante bilingüe, que claramente corresponde al escritor nacido en la localidad zaragozana de Ibdes, y las relaciones argumentales e históricas descubiertas en ambos textos derechamente a una común autoría apuntan. De modo que Jerónimo de Pasamonte no sólo pudo escribir la novela quijotesca, sino que indudablemente su autor fue.“ FRAGO GRACIA, Juan Antonio: *El Quijote apócrifo y Pasamonte*. Gredos, D.L. Madrid 2005 s. 225-226

¹¹⁸ AZCUNE, Valentín. Pasamonte no es Avellaneda. *Dicenda : Cuadernos de Filología hispánica* [online]. 1998, 16, [cit. 2011-07-26]. Dostupný z WWW: <<http://revistas.ucm.es/index.php/DICE/article/view/DICE9898110247A>>. ISSN 0212-2952.

¹¹⁹ „No es imposible que Jerónimo de Pasamonte sea, después de todo, Alonso Fernández de Avellaneda pero inclino a dudar de la identificación.“

RILEY, Edward C. „Cómo era Pasamonte?“ Actas del Tercer Congreso Internacional de la Asociación de Cervantistas (Antonio Bernat Vistarini, ed.), Palma de Mallorca 1998, páginas 85-96

Na závěr je tedy nutné zdůraznit, že Pasamontovo autorství nelze nikterak jednoznačně dokázat. Sám Riquer přiznává, že jeho teorii by mohl nezpochybnitelně potvrdit jen dokument ze sedmnáctého století, který by explicitně označoval Jerónima de Pasamonte jako autora apokryfního *Quijota*. Na druhou stranu je Pasamonte v dnešní době nejpravděpodobnějším kandidátem na jeho autorství.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo představit autobiografii Zlatého věku *Život a strasti Jerónima de Pasamonte*, tematicky a formálně ji zanalyzovat, uvést do souvislosti se soudobými literárními žánry a dále pak na základě získané analýzy shrnout přínos tohoto díla pro literaturu a pro současného čtenáře.

Formální analýzou jsme zjistili, že uspořádání této autobiografie je velmi podobné pikaresknímu románu – skládá se z prologu a epizodických kapitol spojených postavou protagonisty. Také struktura je velmi podobná, vyprávění začíná v dětství a chronologicky pokračuje až do doby dospělosti. Autobiografie Pasamonta však vybočuje závěrečnou částí, v níž popisuje svou víru v Boha. Od pikareskního románu se liší také v nejzásadnějším rysu: hlavním hrdinou není *pícaro*, nýbrž počestný muž. Jazyková a stylistická rovina nejsou silnou stránkou díla. Pasamontovo vyjadřování má blíže k orální tradici než psané, což je ovšem na jednu stranu přínosem, protože přibližuje výrazy mluvené řeči tehdejší doby. Narativní schopnosti kolísají v průběhu díla, celkově je však text zmatený a nepřilíš koherentní.

Po tematické stránce je v tomto díle nejvýraznější téma zajatectví. Pasamonte expresivně, ale realisticky popisuje hrůzy tureckého otroctví. Pasáž pojednávající toto téma patří k nejzajímavějším a nejlépe zpracovaným z celého *Života*. Dalším, méně explicitním tématem je Pasamontova deziluze po návratu do Itálie, kdy se ocitá ve finanční krizi, žije z milosti ostatních a v následujících letech jej potkává jedna katastrofa za druhou. Dílem se také prolínají tři ústřední motivy: víra, která Pasamontovi pomáhá přežít v těžkých situacích, smrt, jež Pasamonta pronásleduje na každém kroku, a čest, jež měla velký vliv na jeho chování a rozhodování.

Zbývá otázka, zda se Jerónimo de Pasamonte skrývá pod pseudonymem Avellaneda. Je velmi pravděpodobné, že Cervantes znal Pasamontův *Život* a že v reakci na něj parodoval Pasamontův osud v postavě Ginesa de Pasamonte v *Quijotovi*. Podle stejného klíče lze konstatovat, že Pasamonte opravdu byl Avellaneda a tvůrce apokryfního *Quijota*: argumenty jsou totiž přesvědčivé a logické. To však nezaručuje jejich pravdivost, jelikož ve hře mohou být další faktory, o nichž nevíme. Se stoprocentní jistotou tedy označit Pasamonta za Avellanedu nelze, ale za nejpravděpodobnějšího kandidáta ano.

Došli jsme k závěru, že přestože se tato autobiografie nevyrovná jazykové, stylistické ani narativní úrovni spisovatelů zvučných jmen z tohoto období, přesto je vysoce přínosná a důležitá, především pro pochopení společenské situace a jedné z funkcí literatury v té době – boj za své názory prostřednictvím literatury. Stejně jako Cervantes *Quijotem* bojoval proti přemrštěnosti rytířských románů, Pasamonte se prostřednictvím svého díla snažil osvobodit svět od hříchu a učinit jej lepším. Pokud je vskutku rovněž autorem apokryfního *Quijota*, pak se tímto dílem snažil pomstít Cervantesovi za pošlapání své cti, které si velmi vážil a byl pro ni ochoten obětovat život.

Pasamonte ve svém díle zachytil mnohem více, než zamýšlel. Díky němu se z první ruky dozvídáme o podmínkách panujících v tureckém zajetí a spolu s ním prožíváme nespravedlnost a deziluzi po návratu do Španělska, kde po tolikerém utrpení nikdo není ochoten uznat jeho zásluhy a odměnit je. Díky Pasamontovi si také uvědomíme, že ve Zlatém věku síla víry a důležitost cti nebyly jen literárním motivem, ale skutečností té doby. Svou historickou a sociální tematikou je *Život* nadčasové čtení, které zaujme čtenáře napříč věkem a dobou. Je možné, že kdyby Pasamonte své dílo býval vydal, pohled na něj by se lišil a bylo by dnes o něco více ceněno.

RESUMEN

El tema de este trabajo es „La autobiografía de Jerónimo de Pasamonte en su contexto literario“. Se trata de un análisis de las autobiografías de soldados del Siglo de Oro, concretamente de la de Jerónimo de Pasamonte, denominada *Vida y trabajos de Jerónimo de Pasamonte*. El objetivo es estudiar la autorbiografía mencionada, formal y temáticamente, relacionarla con los géneros existentes en su época y evaluar su valor literario y su aporte al lector contemporáneo.

El género de autobiografía era muy típico del siglo XVI y la primera mitad del siglo XVII, por su forma individualista que bien caracterizaba el espíritu antropocentrista del Renacimiento. La tradición de autobiografías renacentistas surgió gracias a la publicación de un libro anónimo, *Lazarillo de Tormes*, en 1554. Éste pertenecía al género de la novela picaresca, es decir, su protagonista era un pícaro que viajaba por toda España, cambiando de amos y cometiendo pequeños delitos. Aparecieron también las autobiografías religiosas, como la de Teresa de Ávila *Libro de la vida*, que se centraban en el estado de la mente del autor. A nosotros, sin embargo, nos interesan las autobiografías de soldados. Se trata de tales autobiografías, cuyo autor típico era un soldado que había participado en la Guerra de los Treinta Años. Con respecto a este aspecto, Jerónimo de Pasamonte no era un autor típico. Él escribió su autobiografía mucho antes de esa guerra.

Nació cerca de Ibdes, en Aragón, en 1553. Sus padres murieron cuando era joven, por eso tenía que servir a dos amos para ganar dinero. Al oír una misa inspiradora, decidió hacerse fraile, pero no tenía dinero para los estudios, por lo tanto entró en el ejército, concretamente en la armada. Había participado, junto con Miguel de Cervantes, en la batalla de Lepanto en 1571 y dos años después fue tomado cautivo para dieciocho años. Al volver a Italia, se encontraba sin dinero. Fue a visitar su familia, pero su hermano había muerto y no le había dejado ninguna propiedad. Como consecuencia, pasó los años siguientes mendigando y viviendo de caridad de sus amigos, pero al final volvió a trabajar en el ejército. Después de un tiempo se retiró y se casó. Sin embargo, los últimos pasajes de su *Vida* revelan un fuerte trastorno psíquico que le causaba alucinaciones y paranoia.

La forma de la autobiografía es muy parecida a la de una novela picaresca. La *Vida* consta de un prólogo, unos episodios conectados por el protagonista y una nota del

copista al final. El prólogo está constituido por dos dedicatorias, en las que Pasamonte revela la intención de su obra: quiere advertir al mundo cristiano del peligro de la colaboración con los „ángeles malos“ y no tiene plan de publicar la obra. Sin embargo, hay razones por las que hay que dudar de su sinceridad. Por ejemplo es raro que durante la argumentación en la última parte de su trabajo no se refiera a los dos supuestamente únicos destinatarios del libro, sino a un „vosotros“ general.

La estructura también se parece a la de la novela picaresca. La historia empieza en la niñez de Pasamonte, siguiendo una línea cronológica pasa por su adolescencia hasta que llega hasta el momento de la narración. Sin embargo, la *Vida* de Pasamonte en realidad son dos autobiografías. Una de las acciones exteriores, como todas las demás, y otra describiendo su relación con Dios, citando sus oraciones favoritas y argumentando el peligro del diablo.

La lengua y el estilo de la obra son de bajo nivel. Pasamonte narra de modo más oral que escrito, sus pensamientos parecen haber estado demasiado rápidos y para poder captarlos no se preocupaba por la manera de la que lo hacía. Por otro lado, la intención de Pasamonte nunca fue literaria.

El tema más importante de la obra fue el cautiverio. Esta dura experiencia le motivó a escribir su *Vida*, pero también le destruyó la salud física y psíquica. Pasamonte pasó dieciocho largos años como esclavo turco en las galeras remando. Durante este tiempo muchas veces trató de escapar inútilmente, siempre traicionado por uno de sus amigos. Al final fue ayudado por un fraile que le mandó dinero de rescate y así lo liberó – se trataba de Padre Bartolomé Pérez de Nueros, uno de los destinatarios de la obra de Pasamonte. Otro tema, menos explícito pero no menos importante, fue la desilusión que experimentó Pasamonte después de volver a Italia. Él pensaba que lo estarían tratando de héroe, pero en realidad todos lo ignoraban e incluso le negaban su sueldo de soldado que no había recibido por culpa del cautiverio. Al averiguar que su hermano muerto no le había dejado dinero ni propiedad, pasó mucho tiempo mendigando, muchas veces muriendo de hambre. Una catástrofe tras otra le perseguían y él, sin apoyo de familia ni de los burócratas que debían ayudarle, volvió a trabajar en el ejército.

Había tres motivos significativos que tenían gran importancia a lo largo de toda la obra: se trata de la fe (o la religiosidad), la muerte y la honra. La fe es el motivo, sin duda, más destacado. Pasamonte adoptó una cierta posición ante la vida, basada en su profunda fe: estaba convencido que Dios determinaba todo su destino y que él no podía cambiarlo. Resignó a la actividad en la vida, con dos excepciones: sus rebeldías en el

cautiverio cuando sin cesar intentaba escapar y su ansia persistente de hacerse fraile. Todo lo que le pasaba, lo terrible que sea, aceptaba con calma, sabiendo que era „voluntad de Dios“. Otro motivo, la muerte, está estrechamente relacionado a éste. La muerte parece perseguir a Pasamonte, como la desgracia. Desde su infancia casi cada capítulo de su libro mencionaba que casi murió o estaba a punto de morir. Sin embargo, Pasamonte no temía la muerte, estaba preparado a aceptarla. El último motivo, la honra, es un tema típico de los caballeros españoles. Es un valor importantísimo para ellos y, como Pasamonte, están dispuestos a morir para no perderla. La honra, como la fe, en la *Vida* constituye un rasgo decisivo para el comportamiento de Pasamonte. Muchas cosas hace para no perder o para defender su honra – participa en las batallas aunque está gravemente enfermo o cumple los deseos de sus camaradas aunque sabe que están haciendo un error.

El que hirió mucho la honra de Jerónimo de Pasamonte fue su antiguo camarada de la batalla de Lepanto, Miguel de Cervantes. Probablemente inspirado por el texto de la *Vida*, Cervantes incluyó a Pasamonte en su obra, bajo el nombre de Ginés de Pasamonte. Lo presenta como un personaje pícaro que rema en las galeras no por cautivo, sino por criminal. Los rasgos, incluso el nombre, son tan evidentes que para Pasamonte se hace imposible publicar su obra, si tal intención tenía. Según la teoría de Martín de Riquer, Pasamonte decidió vengarse de Cervantes, publicando un falso segundo tomo de su *Quijote*, explicando en el prólogo que lo hace por haber estado ofendido por Cervantes en el tomo primero. Hay muchos argumentos a favor de Pasamonte, como el origen aragonés, el entusiasmo por la fe y la Orden Dominicana, su relación con Lope de Vega o su origen humilde con buenas conexiones. Sin embargo, se trata sólo de una hipótesis, aunque bien argumentada, sin pruebas definitivas. Los críticos de esta teoría destacan sobre todo la diferencia de niveles estilísticos entre la *Vida* y el *Quijote* apócrifo.

En conclusión, se puede decir que a pesar del bajo nivel literario de la *Vida* y *trabajos de Jerónimo de Pasamonte* se trata de un libro muy interesante y beneficioso. Nos acerca la vida en el Siglo de Oro, describe las condiciones duras del cautiverio turco y da testimonio social sobre la realidad de gente pobre en aquella época.

RÉSUMÉ

Tato bakalářská práce s názvem „Autobiografie Jerónima de Pasamonte na pozadí soudobé literatury“ si klade za cíl formálně a tematicky analyzovat vojenskou autobiografii Jerónima de Pasamonte dokončenou v XVII. století. Toto dílo vznikalo v době renesance, kdy autobiografie coby individualistický žánr zažíval rozpuk. Vojenské autobiografie se zřejmě inspirovaly v pikareskním románu, protože tyto dva žánry mají velmi podobnou formu (epizody spojené osobou protagonisty) a strukturu (chronologické vyprávění od dětství do dospělosti). Dílo Jerónima de Pasamonte se věnuje především vyprávění o vnějších jevech, tak jako ostatní autobiografie, ale na rozdíl od nich se v posledních kapitolách zabývá svým vnitřním rozpoložením a vztahem k Bohu. Jazyková a stylistická úroveň díla není příliš vysoká, Pasamontovo vyprávění má spíše ústní než psaný charakter a události často podává zmateně. Jeho záměr však nebyl literární, šlo mu především o to, upozornit křesťanský svět na nebezpečí spolupráce se „zlými anděly“. Důležitým tématem určujícím jak charakter díla, tak jeho protagonisty a autora, je zajatectví. Pasamonte realisticky líčí těžké podmínky a krutost tureckého zajetí, během něhož strávil osmnáct let na galejích. Dalším tématem je Pasamontova deziluze po návratu ze zajetí do Itálie, kdy se na něj společnost obrátila zády a musel žít z žebrání a milosti přátel. Motivy prolínající se celým dílem jsou víra, smrt a čest. Víra je pro Pasamonta útechou v těžkých situacích a je pro něj určující při formování postoje k životu, jímž je smíření s osudem. Pouze ve dvou případech se Pasamonte vzepře osudu, ačkoliv jej neustále označuje za vůli boží, a to při neustálých snahách osvobodit se z otroctví a v touze stát se knězem. Důležitou otázkou, na kterou tato práce odpovídá, je Pasamontovo autorství falešného *Quijota*. Po zvážení všech argumentů se spíše přikláníme k možnosti, že jeho autorem byl, ovšem stejně jako badatelé Martín Riquer či Alonso Martín Jiménez musíme konstatovat, že se stále jedná pouze o hypotézu nepodloženou přímými důkazy.

Přínos *Života Jerónima de Pasamonte* je především v jeho osobitém vylíčení historických události a sociální reality Španělska Zlatého věku.

SUMMARY

This Bachelor thesis called „Jerónimo de Pasamonte’s Autobiography in Its Literary Context“ is aiming to formally and thematically analyze the military autobiography of Jerónimo de Pasamonte *Jerónimo de Pasamonte’s Life and Suffering* finished in the XVII. century. This composition was written during the Renaissance period in which the genre of autobiography was highly appreciated for its individualism. The military autobiographies were influenced by the newly emerged picaresque novel, therefore they share a similar form (episodes linked by the protagonist) and structure (chronological line describing the protagonist’s childhood and following until adulthood). The work by Jerónimo de Pasamonte is dedicated mostly to the narration of exterior events (as are all the other military autobiographies), but it also contemplates his interior development and his relationship with God, which is new in the genre. The language and stylistic level isn’t very elevated, Pasamonte’s narration is based more in oral tradition rather than in the written one, which is why many of the events seem confusing. However, it was never Pasamonte’s intention to create a literary elaborated form, his main goal was to warn the society against „bad angels“ that are supposedly very dangerous. An important topic, determining not only the character of his work, but of Pasamonte’s self as such, is captivity. Pasamonte spent eighteen long years in Turkish captivity as a slave. Part of his work is dedicated to describing this horrifying experience that marked him forever. Another topic is the disillusionment after his return from the captivity, when society denied him what he was worth and he had to spend years begging and living out of his friends’ charity. Three significant motives follow during the whole of the book: faith, death and honour. Faith has an important impact on Pasamonte’s approach to life. Knowing God is the one constructing his ways, he does not see any meaning in trying to change his path and lives in reconciliation. However, there are two exceptions: his will shows during escape plans when he is taken captive and in his determination to become a priest. A crucial question has been also asked in this thesis: is Pasamonte possibly the author of the fake *Quijote*? The answer must be, however well argued the hypothesis is, that we incline to think it is the case, but we have no means to prove it, just as the author of this theory Martin de Riquer. In conclusion, the merit of Pasamonte’s *Life* should be emphasized. It made a great contribution to the way we see the XVIth and XVIIth century Spanish society.

BIBLIOGRAFIE

PRIMÁRNÍ LITERATURA

- CERVANTES, Miguel de. *Don Quijote de la Mancha*. Barcelona : Ediciones Orbis, 1982. 995 s. ISBN 84-7530-279-3.
- CERVANTES, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha : KMa, 2005. 773 s. ISBN 80-7309-190-9.
- PASAMONTE, Jerónimo de: *Autobiografía de Jerónimo de Pasamonte*. Espuela de plata. Sevilla 2006.
- FERNÁNDEZ DE AVELLANEDA, Alonso. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. 470 s. ISBN 84-7039-035-X.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- BATAILLON, Marcel. Prólogo. In Anonymní. *Lazarillo de Tormes*. Navarra : Ediciones Orbis, 1988. s. 167. ISBN 84-402-0452-3.
- BĚLIČ, Oldřich; FORBELSKÝ, Josef. *Dějiny španělské literatury*. Praha : SPN, 1984. 261 s.
- BJORNSON, Richard. *The Picaresque Hero in European Fiction*. Madison : The University of Wisconsin Press, 1977. 308 s. ISBN 0-299-07100-6.
- BUNES IBARRA, Miguel Ángel de . Prólogo I. In PASAMONTE, Jerónimo de. *Autobiografía*. Sevilla : Espuela de plata, 2006.
- CAMAMIS, George . *Estudios sobre el cautiverio*. Madrid : Editorial Gredos, 1977. 261 s. ISBN 84-249-0731-0.
- COSSÍO, José María de: *Autobiografías de Soldados (siglo XVII)*. Ediciones Atlas, Madrid 1956.
- COSSÍO, José María de. Prólogo II. In *Autobiografía de Jerónimo de Pasamonte*. Sevilla : Espuela de plata, 2006. s. 15-21.
- FRAGO GRACIA, Juan Antonio: *El Quijote apócrifo y Pasamonte*. Gredos, D.L. Madrid 2005.
- GÁRATE CÓRDOBA, J. M.: *Los tercios de España en la ocasión de Lepanto, „Servicio histórico militar“*. Servicio Histórico Militar. Madrid 1971.
- GARCÍA SALINERO, Fernando. Introducción crítica sobre la obra y su autor. In *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 7-43. ISBN 84-7039-035-X.

- GARCÍA SALINERO, Fernando. Notas. In *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha : que contiene su tercera salida y es la quinta parte de sus aventuras*. Madrid : Castalia, 1999. s. 49-464. ISBN 84-7039-035-X.
- GUILLÉN, Claudio: *Luis Sánchez, Ginés de Pasamonte y los inventores del género picaresco*, „Homenaje a Rodríguez Moñino“, I , 1966
- CHABÁS, Juan. *Dějiny španělské literatury*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. 488 s.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha : Libri, 2005. 214 s. ISBN 80-7277-281-3.
- LAURENTI, Joseph L. *Los prólogos en las novelas picarescas*. Valencia : Editorial Castalia, 1971. 137 s.
- LEJEUNE, Philippe: The Autobiographical Pact. In: Lejeune Philippe: *On Autobiography*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1989. 320 s.
- LEVISI, Margarita: *Autobiografías del siglo de oro. Jerónimo de Pasamonte, Alonso de Contreras, Miguel de Castro*. Sociedad general Española de Librería, S. A. Madrid 1984.
- LEVISI, Margarita. Golden Age Autobiography: The Soldiers. In SPADACCINI, Nicholas . *Autobiography in early modern Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. s. 97-118.
- MARTÍNEZ HIDALGO, José María: *Lepanto*, Barcelona, 1971
- MARTÍN JIMÉNEZ, Alfonso: *Cervantes y Pasamonte : la réplica cervantina al Quijote de Avellaneda*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005.
- JONES, R. O. *Historia de la literatura española : Siglo de Oro: prosa y poesía (Siglos XVI y XVII)*. Barcelona : Editorial Ariel, S. A., 1985. 347 s.
- JUÁREZ ALMENDROS, Encarnación: *El cuerpo vestido y la construcción de la identidad en las narrativas autobiográficas del Siglo de Oro*. Publicación Woodbridge : Tamesis, 2006
- OSTERC, Ludovic: *Cervantes y Avellaneda*, „Anales cervantinos“ XXI, 1983, s. 92-102
- PARKER, Alexander A. *Los pícaros en la literatura : La novela picaresca en España y Europa (1599-1753)*. Madrid : Editorial Gredos, 1975. 215 s. ISBN 84-249-0640-3.
- RILEY, Edward C. „*Cómo era Pasamonte?*“ Actas del Tercer Congreso Internacional de la Asociación de Cervantistas (Antonio Bernat Vistarini, ed.), Palma de Mallorca 1998, páginas 85-96
- RILEY, Edward C: *La rara invención. Estudios sobre Cervantes y su posteridad literaria*, Barcelona, Editorial Crítica, 2001, páginas 51-171
- RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988.
- SÁNCHEZ, Alberto: *Consiguió Cervantes identificar al falso Avellaneda?* Anales Cervantinos, II, Madrid 1952, s. 313-331

- SIEBER, Harry. *The Picaresque*. London : Methuen & Co, 1977. 85 s. ISBN 416-82720-9.
- SORIA, Carlos. Introducción. In QUEVEDO, Francisco de. *Historia de la vida del Buscón, Sueños*. Spain : Ediciones Rueda, 1996. s. 197. ISBN 84-87507-70-0.
- SPADACCINI, Nicholas . *Autobiography in early Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. 290 s. ISBN 0-910235-24-4.
- SPADACCINI, Nicholas ; TALENS, Jenaro. The Construction of the Self. Notes on Autobiography in Early Modern Spain.. In *Autobiography in early modern Spain*. Minneapolis : The Prisma Institute, 1988. s. 9-40.
- TEIJEIRO FUENTES, Miguel Ángel. *Moros y turcos en la narrativa áurea : (El tema del cautiverio)*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1987. 65 s. ISBN 84-7723-019-6.
- TEIJEIRO FUENTES, Miguel Ángel. *La novela bizantina española : Apuntes para una revisión del género*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1988. 70 s. ISBN 84-7723-029-3.

ONLINE ZDROJE

- AZCUNE, Valentín. Pasamonte no es Avellaneda. *Dicenda : Cuadernos de Filología Hispánica* [online]. 1998, 16, [cit. 2011-07-26]. Dostupný z WWW: <<http://revistas.ucm.es/index.php/DICE/article/view/DICE9898110247A>>. ISSN 0212-2952.
- CERVANTES, Miguel de. *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*. El mundo [online]. [cit. 2011-07-25]. Dostupný z WWW: <http://www.elmundo.es/quijote/index.html>
- *DICCIONARIO DE LA LENGUA ESPAÑOLA*. 2001. Vigésima segunda edición: REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, Dostupné z WWW: <www.rae.es>.
- LUCERO SÁNCHEZ, Ernesto. La Historia del Capitán cautivo como nuevo relato de frontera (primer paso hacia la novela moderna). *Espéculo. Revista de estudios literarios. : Universidad Complutense de Madrid* [online]. 2005, 31, [cit. 2011-07-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.ucm.es/info/especulo/numero31/capitan.html>>. ISSN 1139-3637.
- ZAMORA VICENTE, Alonso. *Qué es la novela picaresca*. Alicante : Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.cervantesvirtual.com/obra/qu-es-la-novela-picaresca-0/>>.

Seznam příloh

1. Nejnovější vydání Pasamontovy autobiografie.

(PASAMONTE, Jerónimo de: *Autobiografía de Jerónimo de Pasamonte*. Espuela de plata. Sevilla 2006.)

2. Srovnání itineráře Avellanedova Quijota a Jerónima de Pasamonte.

(RIQUER, Martín de: *Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Vallcorba editor, S. A. Barcelona 1988. s. 103)